

BAJAI HONPOLGÁR

2012. augusztus

XXIII. évfolyam 8. (261.) szám

Ára: 250 Ft

Az átalakított Tóth Kálmán tér a csobogóval *Fotó: Nievel Béla*

Egy dal szomorú hangokkal

Prológus

„...A belvárosban két hónap óta munkagépek forgolódnak. Több utca kövezetét felbontották, cserélik a közműveket. A járókelők egyelőre csak az ezzel járó kellemtlenségeket érzékelik, de voltaképpen őket szolgáló, fontos változás történik. Megkezdődött ugyanis Baja történelmi városközpontjának megújítása, amelynek ősz végi befejezésekor remélhetőleg örömmel konstatálhatjuk majd, hogy az átalakítások eredményeként visszakaptunk valamit a mainál szerethetőbb, mert megítélhetőbb egykori hangulatából is...” (Bálint László: *A címlapképről jut eszembe*. Bajai Honpolgár 2011. május)

A nagy várakozás után elkészült a mű: Baja történelmi városközpontja megújult. Mire ez az írás megjelenik, már Madáchoz kell idézni, és fel lehet tenni a kérdést: valóban visszakaptunk-e valamit a város „megítélhetőbb egykori hangulatából”? Most szól a dal. Szép a melódia. Olyan, amit jó hallgatni. Mégis van benne valami szomorúság. Igen. Ez egy dal szomorú hangokkal.

Szép, rendezett lett a belváros. eltűnt számos slamposság, de eltűnt még valami. Olyan most, mint a kozmetikai szalonból kilépő hölgy. Jó illatú, elegáns, dekoratív, de a kedvessége az ajtó mögött maradt. A Szinbád-film felvidéki városképei jutnak eszembe. Kopottan is ékszerdobozok. Titkokat ör-

ző belső szépségük nagy-nagy nyugalmat áraszt. Kedves idős hölgyek, kiknek nem a festett hajukban van a vonzerejük. Tulajdonképpen nem kell a Szinbád-filmig elmenni. Itt vannak a Ranódy-filmek. Aki látta a *Pacsirta*-t vagy az *Aranysárkány*-t, sőt az 1968-ban forgatott *Bajai mozaik* című rövidfilmet, az tudja, miről beszélek. Meg kell kérdezni és meg kell hallgatni a várost. Télben, nyárban. Ködös hajnalon, szikrázó napsütésben és zuhogó esőben. Meg kell érteni, és ehhez tudni kell bajaiul. Ez egy olyan nyelv, amit a szívvel kell tanulni. Vagy itt született és életét összekapcsolta a várossal. Vagy idejött és szerelmes lett Bajába. Meglátni és megszeretni – mondja a fáma. Ilyen

volt Ranódy és ilyen Nagy András, aki bajaiabb lett a bajainál. Azt nem tudom, hogy akik a városközpont megújításának tervét készítették, megtekintették-e előtte Ranódy László filmjeit, vagy ismerték-e Nagy Andrásnak, a város neves volt főépítészének munkásságát. Félek, nem.

A sétálóutca most egy ékszerdoboz lett. Sok évtizedes problémára tettek pontot; az eredeti portálok visszaállításával s a cégtáblák tarka kavalkádjának soraiban egy kardvágással rendet vágva. A síkba rendezett útburkolat, üzletek-házak és a világítás rendbetétele már megérte az egész felfordulást, és ha kellőn óvjuk, egy életre örömeinket fogjuk benne lenni.

Ritka kincs a lopott idő. Az ajándékba kapott percek varázsa semmihez sem hasonlítható örömeink sora. Csenjünk néhány órát. Járjuk a várost minden különösebb cél nélkül, nem csak a lábunk elé nézve. Sétáljunk ki a Türrhöz is, mikor még üdezőld minden. Gondozott, virágos lett a város. Megújult a Szentháromság tér, új ruhát kaptak a környező házak. Szép lett a Városháza. Visszanyerte régi fényét a Bácskai Kultúrpalota. A Múzeum, a Fischer-ház ruháját kimosták-kivasalták. Asztalok, székek kerülnek a járdaszegélyekre. Kávéházak, fagyalmazók települnek a szabadba mind a téren, mind a sétálóutcában; mediterrán hangulatot kezd ölteni a város.

Bajának nincsenek világraszóló, de még országosan kiemelt jelentőségű műemlékei, fantasztikus látványosságai sem. Lelke van. Hangulata, melyet könnyű megsebezni, és nem biztos, hogy gyógyítható, ha sérül ez az érzékeny organizmus. Ha elveszünk belőle „Valamit”, a ma emberétől vesszük el a „Valamit”. Szegényebb lesz, és még nem is tud róla. Hiába mesélek a „Valamiről” a fiainak, mikor még nem is látta. Hiába mesélek neki arról a „Valamiről”, amikor azt a „Valamit” érezni is kell. Már én sem látom azt, amit apám látott. Nézem a fényképet, de nem érzem azt, amit ő érezhetett. Talán halványan dereng a „Valami”. Ma már csak ilyennek tudjuk. Megszoktuk. Megszokjuk. Beleszokunk, és ez félelmetes, mert ilyenkor múlik el a „Valami” végérvényesen.

Most az Eötvös sétálóutcaiba visszaköltözött az a „Valami”.

A bajai születésű Major Máté Kossuth-díjas építész hívom segítségül, amikor az alábbiakban néhány sorát idézem az *Egy gyermekkor és egy kisváros emléke* című 1973-ban megjelent könyvének.

„...a Barátok kertjének sarkára ért az ember. A két utca találkozásánál a kert tömör falába valamikor réges-régen, 1740 körül

kis, ívesen mélyített fülkét építettek, hogy elhelyezhessék benne a Mater Dolorosának a fájdalom görcsében csavarodott, kék-vörös-fehére mázolt szép barokk szobrát ... A Barátok kertjének kerítésével a fülke és a szobor is eltűnt a helyéről, pedig tudtommal műemléknek nyilvánították; s bár a szobrot a templom falába mélyített új fülkébe állították, az egész mű városképi szépsége és jelentősége elveszett...”

Miért is ezt a részt citáltam a könyvből? Két okból is. Egyrészt: egy szakember mondja el, hogy mit jelent, ha a város múltjának egy darabkája elvesz. Másrészt: beszéltek arról, hogy a rekonstrukció során, ha csak jelzés szintjén is, a régi állapot helyreállítják, és akkor Major Máté egykori megállapítása szerencsére már nem lenne érvényes.

Van viszont a Jávor-park szoborsora, szépen, katonásan sorakoztatva. A köztéri szobrokkal mindig van valami baj. Tetejébe itt még van egy olyan nem köztéri szobor is, amelyet köztérisítettek. A fakuló vörös márványpótlásban tovább vitték a bronzszobor néhány vonalát, mely kiábrándítóan hat.

A terv talán hatodik pontja foglalkozott a Szent Antal Plébániatemplom lépcsőjének rekonstrukciójával: „...archív fotók alapján a lépcső 20. század eleji formája rekonstruálható...” Itt egyedül a két kandeláber valósult meg. Én nem az elmaradt munkákat kifogásolom; biztos nyomós oka van. Engem a két megvalósult kandeláber foglalkoztat.

Pontosan azon a helyen állnak, ahol az eredeti lépcsőnél is voltak. (*Bajai Honpolgár*, 2011. május, 1. oldal. Fotó: Burger Ottó) Ott

még megvolt a valószínűsíthető funkciójuk: a lépcső megvilágítása. Most talán már nem indokolt ottlétük, különösen nem azokkal a környezetükből kirívó fehér kőbakokkal. Ha mégis mindenáron szükségesek a kandeláberek, akkor az apró bazalt kockaköves lépcsőpótlásra, vagy előtte, a talajszintre kellene ültetni a zavaró fehér kőbakok nélkül.

Az egykori Zichy Bódog téren áll a város szülőltének, koszorús költőjének, Tóth Kálmánnak romantikus ércszobra. Bezerédy Gyula alkotását 1894. június 3-án avatták fel. A hálás utókor a teret a költőről nevezte el. Nincs a városban – talán másutt sem – még egy olyan tér, ahol az egyetlen változatlan a szobor; míg maga a tér és környezete oly sokat változott volna. A szobor mögött állt Türr István földszintes szülőháza, majd azt lebontva felépül a Szegedi Hitelbank gazdagon díszített, majd a későbbiekben lecsupaszított kétemeletes épülete. Maga a tér volt díszes kovácsoltvas kerítéssel kerítve. Volt pázsittal borítva. Volt virágos növényekkel, díszfákkal, ezüsfenyőekkel, tiszafákkal gazdagon beültetve. Végül megállapodottnak tűnt a tér. Aztán jött az az ún. virágóra. Két-három éve a fákat szépen megmetszették, újra fűvesítették. Megfiatalodott a tér. Szép lett. Majd 2011-ben vas mart az alig élt gyepszőnyegbe. Az ezüsfenyők sem állva haltak meg. Megint a régi dal, új hangszerelésben, csak némi disszonanciával; az egyetlen változatlan a szobor.

Olyan az érzésem, mintha egy ódon családi házat bontottak volna el, és a helyére felépítettek volna egy összkomfortos újat, kőborításost, wellnessest, rendezett környékkel, kissé zavartan előadva.

„Az épület és az ember életidejének a különbözősége adja az építészet egyik szépségét, annál is többet, azt, amit az ódon családi ház jelent nekünk, amit az öreg város nyújtani tud: az élet folyamatosságának az illúzióját, biztonságérzetét, hogy nem létezőnk pőrén és kiszolgáltatottan” – írja dr. Hajnóczy Gyula.

Távol álljon, hogy kötekedjek. Szakember sem lévén nem vehetem azt a bátorságot, hogy szakmai dolgokba szóljak bele. Grafománnak sem tartom magam. Akkor meg miért? Azért, mert egy egyszerű bajai „érzelmiségi” vagyok, szeretem és talán értem is Baját, és ha úgy érzem, sérül, meg kell szólalnom a tévedés kockázatát is vállalva.

Sorokkal előbb már írtam, hogy sok szép készült el. Megújult burkolatok. Az utcák egymásba csatlakozása rendezetté vált. A sok virág, díszcserje, örökzöld, a fák széppé teszik a belvárost. A járó-kelő emberek végre leülhetnek, melyre eddig nemigen volt mód. Emlékszem, Krakkó óvárosi magját egy nagyon szép zöld, ligetes gyűrű veszi körbe, a Platny. Sok fával, paddal. A városnézés közben az elfáradt turista itt megpihenhetett. Hátizsákból még meg is ebédelhetett, aztán folytathatta sétáját.

Baja belvárosában most kis közösségi terek alakultak ki. Itt lakó ismerősöm mondja, az emberek eddig végigmentek a téren, most már kora reggel birtokba veszik. Belakják. Ha ezeket a dolgokat dicséretesnek látom, akkor meg mi a problémám?

Csupán annyi, hogy Baja történelmi városközpontjának megújítása volt a cél. Anélkül, hogy a szavak értelmezésén lovagolnék, a történelmi: a hosszú években mért időt jelenti. A város egész szövete hosszú évek alatt érlelődött, mint a jó bor, az a megfoghatatlan valami, amiért Bajába beleszeretnek. Egy frissen idetelepülő fiatalember találkozik a Tóth Kálmán tér új arcával. Biztosan tetszeni fog neki, még talán csettint is majd az ujjával. Ez igen – mondja. Csak azt az igazi régi szép Baját nem fogja

már megismerni. Minden város tudja a rendezettséget, szép új házakat, fákat, virágokat, lépcsőzetes vízcsobogót megcsinálni, ha van rá pénze, talán még többet is, jobban is. Csak azt nem, ami Baját Bajává tette. Baja szép borát érlelő láthatatlan nemes penészt.

Ezt a sem igazán alföldi, sem igazán dunántúli kisvárost békés nyugalma tette igazán vonzóvá. A Tóth Kálmán te-

ret is. Most úgy érzem, nyugtalanná vált. Azt, hogy ezt a lépcsőzetes vízcsobogót én nem szeretem, az egy dolog. A pár méterre folydogáló Sugovica mellett Bajától városképileg idegennek érzem. Most itt van már, és sok embernek tetszik, hogy nekem nem, az az én bajom. Végül is nem ördögtől való. Viszont a szobor méretéhez képest terjedelmes méretűnek érzem. Hozzá kellett volna igazítani!

Bezerédy Gyula szobra 1894 óta áll itt, és sok mindent látott már. Látja most a díszkutat is. Talán ő is mást képzelt volna oda. Esetlegesen érezné a helyét és idegennek, stílustalanak.

Kérem, nézzék meg a tér szobor mögötti részét is. Vannak padok, utak, fák, növények, pázsit és nyugalom. Én a térnek ezt a részét szeretem most.

Nézem a Táncsics utca felől a Tóth Kálmán tere, és nem leszek vidámabb. Érthetetlen számomra, hogy szépen megoldott dolgokat bizonyos részletekkel miért kell devalválni. Esztétikusan rendezték a templom előtti térrészt. Megszüntették az általam mindig fenékküszöbnek nevezett magasított járdát és a parkoló területet

elválasztó magasított valamit. Ott áll a díszkút, ha már ott van, legyen, a tervező lelke rajta, de a templom északi oldala...

A Szent Flórián-szobor szoborháza most olyan benyomást kelt, mintha odakötötték volna a templomhoz. E kvalitásos műemlék szépségének egyik titka: a templom tömegének árnyékában megőrizte önállóságát. Ezt úgy érthették el, hogy az istenháza és a szoborház közti távolságot, valamint az utóbbi méretét, kettőjük arányát optimalisan választották meg. A kettőjük közti járószintet pedig a legegyszerűbben alakították ki. Most. Hármass tagolású bonyolultan kialakított „lejáratot” építettek, mely ugyan akadálymentesített, de használata nem tú-

nik éppen könnyűnek; különösen a fagyos hónapokra gondolva. Háromsoros vaskorlátjával kiegészítve a múltbéli esztétikai élményt szüntették meg.

E pillanatban a tempom oldalbejárata előtt végig vitt „lejárát” az ajtó küszöbszintje fölött harminc centiméterrel halad el, elvágva a bejáratot. Mivel ez félkész állapotot mutat, a végleges megoldás a bejárat eddig arányos méreteinek további káros megváltoztatását jelentheti.

1986. augusztus 18-án avatták fel a III. Béla Gimnázium előtt Kő Pál királyszobrát. A szobor a diákok körében hagyományt teremtett, s a hozzá méltón kialakított környezetével a város egyik ékköve lett. A mostani kialakítás a teret ténylegesen uraló királyszobrot huszadrangú, szegényes mellékszereplővé degradálja, és ezáltal a tér városképi jelentősége elveszni látszik. Sajnos.

Epilógus

A mű elkészült. Baja történelmi városközpontjának magújítása megtörtént. Szébb lett, rendezettebb lett, virágosabb lett. Fák nőttek és padok kerültek alájuk.

Le lehet ülni rájuk, és beszélgetve gyönyörködni. Jönnek majd sokan, és tetszeni fog nekik. Már csak remélni merem, hogy az igazán szépen megcsinált részek mellett elhalványulnak majd a testidegen dolgok, és a lényegtelenesség homályába vesznek.

Ebben azért merek reménykedni, mert erős lélekkel, okosan és szépen építették eleink ezt a várost. Ebben bízom.

Vigyázzunk rá és óvjuk, mert nemcsak az enyém, hanem mindannyiunké.

Bálint Attila

Egy végzetes hódítás története

Kétszáz éve, 1812. június 24-én a világ legnagyobb hadserege haladt keresztül a Nyemen folyó hídjain Oroszország irányába. Létszámát tekintve a történetírás szerfelett bizonytalan. A felső értéket 685 ezer főre teszik, de minimálisan is 420 ezer harcosra becsülik az ármádiát. Biztos adat csak a franciák 355 ezres kontingense lehet. Napóleon ezredlajstromai ugyanis bizonyosan gondosan vezetett okmányok. Ám a Grande Armée-hez húsz nációnál több segédsapatai csatlakoztak. Az önkéntességre utaló kifejezés azonban félreérthető, hiszen kizárólag a lengyelek érzik személyes ügyüknek, hogy az országuk feldarabolásában főbűnösnek tartott muszkákon elégtételt vegyenek. Csakhogy Európa több trónján is a császár kreatúrái ülnek. Spanyolország királya bátyja, Joseph, Hollandia és Vesztfália uralkodói két öccse, Louis és Jerome.

Sógorának, Joachim Muratnak viszont a nápolyi királyságot adja nászajándékkul. Nyilvánvaló, hogy a koronákkal szépen dekorált familia százezernyi segédhaddal támogatta a l'empereurt. Ez még nem minden. A kedves após, I. Ferenc osztrák császár 30 ezer főnyi hadtesttel segíti meg Lujza lánya férjét. A megfélemlített porosz király 40 ezer gyalogossal kedveskedik a szuggesztív modorban támogatást kérő

J. L. David: Napóleon átkel az Alpokon
Idealizált kép a győztes hadvezérről

francia hadistennek. Mindezekhez járulnak még a vazallus államok által kiállított regimentek. Valószínű, hogy a segédhadak létszámának kétségességéből adódik az említett bizonytalanság.

Arra vonatkozóan, hogy Napóleont mi készíteti a végzetét megpecsételő hadjáratra, nincs racionális magyarázat. 1812-re uralma alá hajtja szinte az egész kontinent. Függetlenségét a nagyhatalmak közül csak Szent Oroszország őrzi meg. I. Sándor biro-

dalma azonban nem fenyegeti Bonaparte impériumát. A cárnak tapasztalnia kellett Austerlitznél és Eylaunál, hogy Ausztriával, illetve Poroszországgal szövetkezve sem egyenrangú partnere a „kis káplár”-nak. Most csak két ütközetet emeltem ki azoknak a fényes diadaloknak a sorából, melyekben Napóleon hadvezéri lángelméje fölébe kerekedik a rendíthetetlen orosz hősiességnek. Annak a veszélye tehát, hogy a megtépett bundájú orosz medve újólág előmerészkedjék barlangjából, nem állott fenn. Másrészt a császár hatalma csúcán a kontinens teljes gazdaságát birtokolva, dicsősége fényében sütkérezhet. Európa legrégebbi dinasztiájába házasodott be. A trónutódlás is biztosított, hiszen a kis Sasfiók a római király címével felruházva gögicsél bölcsőjében. Ugyan mit adhat hozzá e siker teljességéhez a szegény, barbár, civilizálatlan orosz föld meghódítása?

Ananké – a görög végzetisten – mégis a tökéletesen ésszerűtlen hadjárat megindítására bírja rá a császárt. Már az első hetekben sejteni lehet, hogy bevált harcmódora a lomhának és nehézkesnek tűnő szláv ellenfelével szemben hatástalannak fog bizonyulni. A cár serege nem vállalja a háborút eldöntő nagy ütközetet. Az egyetlen jelentősebb összecsapásból, a szmolenszki ütközetből is jórészt harc-é-

pesen vonja ki csapatait Barclay de Tolly. Mivel a francia hadak veszedelmesen közelednek Moszkvához, a halogató hadviselés feladását követeli I. Sándor. Mihail Kutuzovot nevezi ki főparancsnokká. Bár a tábornagy is a Fabius Cunctator-i taktikát tartja célravezető harcmódnak, az udvar és a közvélemény nyomására Borodínónál útját állja Napóleonnak. A 135 ezer fős francia hadsereggel kb. 106 ezer harcost állíthat csatasorba. 600 ágyút számláló tűzérsege ezúttal számbeli fölényben van a gall tűzokádókkal szemben.

Két hónappal korábban a Nyemen hídjain még ezer löveg dübörgött át. Csakhogy a felperzselt föld taktikáját követő oroszok takarmányhiányt idéztek elő, ezért a lovak egy része kidőlt és elhullott. Vonóerő nélkül így csak 587 csövet szegezhet a fölényben lévő orosz battériák ellen.

A borodínói ütközet, melyet szeptember 7-én vívtak meg, Napóleon leggyilkosabb csatája. Kutuzov hadai makacs ellenállást fejtenek ki, és csak alkonyatkor sikerül kiszorítani őket állásaikból. A csatamezőt 50 ezer orosz és 30 ezer francia holtteste borítja. Kutuzov kardcsapás nélkül adja fel Moszkvát. Sem felére csappant serege, sem eredeti stratégiai terve nem teszi lehetővé a reménytelen utcai harc vállalását. A császár hadai szeptember 14-én vonulnak be a régi fővárosba, és a vezér a Kremlben rendezi be főhadiszállását. A korábbi hadjáratokban megszokott modell szerint Sándor cárnak békét kellene kérnie, hiszen seregét megverték, fővárosát elfoglalták. Napóleon azonban öt héten át hiába várakozik a fehér zászlót lobogtató cári parlamenterekre. A konok muszka álnokul lapul új fővárosában, Szentpéterváron. Valószínű, hogy a bölcs öreg rókán, Kutuzovon kívül senki sem sejtje, hogy a közeledő tél és a franciák mögött letarolt föld rövidesen megpecsételi a Grande Armée sorsát.

Az 1812-es hadjáratban megjelenik egy olyan tényező is, mely a korábbi hadműveletek menetét nem befolyásolta. Az orosz muzsikban, aki a kontinens legnyomorultabb teremtménye, felébred a hazaszeretet. A szálnalmas sorsú jobbágy olthatatlan gyűlöletet érez a betolakodó, Moszkva Anyácskát elhamvasztó idegek ellen. A passzív rezisztenciából fegyveres gerillaháborúba csap át, és a reguláris csapatokkal együtt nyugtalanítja, hajszolja és öli a mind rendezetlenebbül menekülő franciákat. A megnevezés most természetesen gyűjtőfogalom, mely a született gallokat egybefoglalja botcsinálta szövetségeseikkel. A Grande Armée-ra korai hóviharokkal törő tél és az engesztelhetet-

len üldözők elvégzik szörnyű munkájukat. Mikor novemberben Napóleon a Berezina folyóhoz érkezik, 20 ezer elcsigázott, fagyott sebektől szenvedő katona követi a megtört ambíciójú fővezért.

Az apokaliptikus hónapok történetével érkezik drámai csúcsához a világirodalom egyik legjelentősebb regénye, a *Háború és béke*. Az orosz néplelek kiáradása hullámszik Csajkovszkij gyakran játszott *1812* című ünnepi nyitányában is. Meglepő azonban, hogy a nagy visszavonulás legelevenebb életképét mégis egy amatőr szerző, Adrien Bourgogne strázsamester festi meg.

A nagy francia kiadó, a Nouvelle Revue 1896-ban különleges csemegét szervírozott a könyvpiac ingyenceinek asztalára. Az újonnan felfedezett író, Bourgogne, Napóleon Moszkvát meghódító Nagy Hadregében szolgált az 1812-es esztendőben. A diadal és főként a tragikus visszavonulás történetét egykor készített naplójegyzetei alapján 1835-ben rekonstruálta. A részletekben – egy lap mellékleteként – megjelent emlékirat a kortársakból különösebb visszhangot nem váltott ki. A franciák csak a századfordulón ismerik fel, hogy a napóleoni kor legjelentősebb memoárszerzőjét tisztelhetik a strázsamesterben.

Az őrmester – e rang felel meg a strázsamesteri sarzsinnak – a napóleoni gárda gránátosait kommandírozta a Szent Oroszország szívébe vezető kétezer kilométeres gyalogtúrán. Bourgogne őrmester soha nem áhítozott irodalmi babérokra. Egykönyves író, a rendkívüli élmény ámulata, döbbenete és iszonyata sajtolta át lelke szűrőjén az egykötetnyi kis remekművet.

A napóleoni gárda egy legendás hadsereg elit fegyverneme volt. Az őrmester lenyűgöző őszinteséggel mutatja be, hogy

Adrien Bourgogne

Moszkva bojár palotáinak prédául hagyott gazdagsága öt hét alatt miként zülleszt rablóbandává egy vasfegyelmű hadsereget. A Moszkvát meghódító Napóleon ugyanis harmincnégy napig várakozott a Kremlben, hogy a legyőzöttnek vélt Sándor cár békeajánlata megérkezzen. Tábornokai ezúttal messzebb látnak a zseniális hadvezérnél, és aggódnak a hatalmas létszámú sereg élelmészésének nehézségei és a közeledő orosz tél zordsága miatt. Napóleon csak többhetes késéssel enged a marsallok ösztönzésének, és vonul vissza az áttelelésre alkalmatlan, leégett Moszkvából.

Az orosz fővárosba egy hadsereg érkezett meg; ám a kivonuló horda inkább zsákmánnyal rakott zsványbandához hasonlatos. A szerzés démona a mi strázsamesterünk lelkét is hatalmába kerítette. Szerencséjére a később majd ólomsúlyúvá nehezdedő kincsek mellé egy medvebőr is elzsákmányolt. Az orosz főúri lakból elragadott vadásztrófea a korán rájuk szabaduló télben becses ruhadarabbá változik. A strázsamester lyukat vág a mackó hátán, és fejét a léken átbújtatva, a kegyetlen fagy elől a prém oltalmába menekül. Mivel az éjszakák jó részét szabad ég alatt töltik, a medvebőr számos esetben menti meg gazdáját a fagyhaláltól.

A hőmérséklet két hónap alatt 50 °C-ot esett. A rövid hadjáratra felkészült Grande Armée ugyanabban az öltözékben vágott neki a visszavonulás jeges poklának, amiben nyáron harcolt. A soha nem próbált hideghez társult az élelem hiánya is. Az orosz paraszt elrejtette vagy elpusztította élelmiszerét, és ezzel halálos csapást mért a helyi rekvirálásra alapozott francia ellátásra. Továbbá a gyéren lakott vidéken a megmaradt házakat is felégették a hadműveletek során. Így a hadsereg jelentős része visszavonultában kénytelen a szabad ég alatt éjszakázni. Így volt ez augusztusban is, de akkor a császár és hadserege egy meghódolt, gazdag, jól fűtött Moszkva oltalmában remélte átvészelni az orosz telet. 1812 őszén azonban minden visszájára fordult, és a több százezer ember rossz sejtelmekkel indult vissza, hogy még a tél beállta előtt lengyel- és poroszországi szállásaira meneküljön. Csakhogy a moszkvai vesztelés öt hete alatt végzetesen megkéstek. Október 19-én kezdték meg a visszavonulást. Egy hét múlva fagy vont kérget a vizeken. Újabb hét múlva hófellegeivel, teljes zordságával rájuk zúdult az arktikus tél.

A gárda harcosait a bajtársiasság, az egymásnak nyújtott önzetlen segítség készsége jellemezte. Az öreg veteránok két évtizedes csaták tucatjában szolgáltak Napóleon kard-

ja alatt. A medvebörkucsmás legények – becenevükön morgósok – habozás nélkül mentek tűzbe vagy halálba az ezredek sasmadarai nyomában. Bourgogne strázsamestert is a Napóleonért való rajongás vitte a gárdába. November elején azonban megdöbbenéssel tapasztalja, hogy a jeges orosz égbolt alatti halálmenetben két hét alatt semmivé foszlanak a császári hadsereg összetartó erői. Az éhezést a kenyér hiánya tette különösen kínossá. November 6-án sikerül egy lepényt szereznie. Valószínűleg még lenne annyi erkölcsi tartása, hogy ezt megossza barátaival. Ám a mérlegelésig még el sem juthat: bajtársai rávetik magukat, és az ujjai közé szorított darabkán kívül az egész lepényt kitépik markából. Legközelebb, mikor nyolc szem főtt krumplit zsákmányol, már óvatos. Egy gumót gallérja mögé bújva fogyaszt el, szájmozgása el ne árulja, hogy táplálkozik. A hét megmaradt szemet – némi lelkiismeret-furdalással – nem osztja meg az éhezőkkel, és elrejtje nehezebb napokra. Csakhogy a következő reggelen kétségbeesve látja, hogy a 21 fokos hidegben üveggyolyó keménységűvé dermedt és elfogyaszthatatlan állagúvá vált burgonyája.

Az éhségtől elgyötört emberek szörnyű tettekre vetemednek. Rendszeresen megcsapolják a lovakat, és a vért megsütve habzsolják fel. A kannibáli lakoma közepén raj-

tuk üt egy század kozák. A gránátosok kapkodva tömök szájukba az undorító massa maradványait, és vérrel mázolt arccal szegnek szuronyt az orosz lovasságra. Nem ritka a valódi kannibalizmus sem.

A borzalommal és vérrel írott lapokon azonban átfénylenek nemes emberi tulajdonságok is. A hatvanöt napos pokoljárás közepén összehozza a sors a strázsamestert az Öreg Gárda veteránjával, Picart-ral. A két bajtárs azután együtt kullogja, lovagolja, szánkázza végig a hómezőket az orosz tél gyilkos csapdájából történő végső szabadulásig. A két egymásra utalt katonára odisszeája során bebizonyosul, hogy a halálközelség szorításában felszínre toluó önzésen végül is áttörnek és eluralkodnak az ember erkölcsi lényének tulajdonságai. Bourgogne és Picart például szemtanúi, miként vívja reménytelen harcát hét francia gyalogos huszonhárom kozákkal. Bár az elemi óvatosság azt kívánna, hogy húzódjanak meg erdei rejtékükben, a két gránátos segítségére siet bajtársainak. Picart a gárda mesterlövésze, így néhány pompás találatával pánikba ejti a kozákokat, és esélyt nyit a menekülésre a bajbajutottaknak.

A halálos veszedelemnek fittyet hányó francia vitézség illusztrációja a farkaskaland. A két gyalogos kozákvat fog, és ennek hátán folytatják útjukat. Egy jeges éj-

szakán lengyel jobbágycsalád zsúpszalma kunyhójában találnak menedéket, a paripát pedig a bejárat elé kötik. Csakhogy a zsákmányra szemet vetett a szomszédos erdőből előseregülő farkasfalka. Mivel a környéken oroszok kóborolnak, nem úzhatja el a topor-tyánférgeket puska lövésekkel. Ekkor Picart kinyitja a kunyhó ajtaját, és baljában egy parázsló fahasákkal, jobbában kardjával nekiront a farkasoknak. Bár a farkával szemben még az életben maradásra sincs esélye, a marcona gránátos szilaj támadása megfutamítja az ordasokat. A második kirohanás után a farkasok csüggedten elvonulnak, lemondva a veszedelmesen vagdalkozó francia lovának elfogyasztásáról.

A Grande Armée nagy visszavonulása a napóleoni háborúk korának tragikus, rendkívüli és látványos eseményekben leggazdagabb fejezete. Bár Napóleon és marsalljain kívül többen is szólnak emlékirataikban a Tél tábornokkal vívott utolsó ütközetről, a kor iránt érdeklődők elsősorban a strázsamester csodálatos megjelenítő erővel írott kis remekművét olvassák. A Nagy Hadsereg oroszországi hadjárata során ugyan nem csillogtatja katonai erényeit, de nem állhatott tehetségtelen emberekből, ha még őrmesterei is századok múlva olvasott remekírók voltak.

Dr. Dániel József

Az ügyvéd felesége

Kispéter Zoltán sietve fordult be a plébánia sarkán a Táncsics utcába. Tekintélyes akatitáskája dolgozatokkal volt tele, késő este egy osztálynyit feltétlen ki akart javítani, és sajnálta, hogy reggel megijedt a szemerkélő esőtől, így most a derült idő ellenére cipelheti az esernyőt is. A központi lányiskola felől csivitelő gyereksapat közeledett, s a belőlük áradó derű órá is átragadt. Blanka jutott az eszébe. Felszabadult a délelőtt óta tartó nyomasztó érzés alól, amit a meglepetésszerűen rászakadt feladat váltott ki belőle.

– Tanár elvtárs – az igazgató ragaszkodott a hivatalos zsargonhoz, habár a diákok körében inkább a „tanár úr” megszólítás járta – , örömmel közlöm veled – itt hatásszünetet tartott – , hogy a városi pártbizottság elfogadta javaslatomat, és téged bizunk meg a november 7-i központi ünnepség műsorának összeállításával és betanításával. Mindenben szabad kezet adunk neked. Egy fiatal, felkészült MDP-tagban mi megbízunk! – mondta már-már meghatódottan, és nem felejtette el hozzátenni, hogy az ünnepi beszédet ő fogja tartani.

Zoltán pontosan tudta, mit jelent a „szabad kéz”. Összeállíthat ő a legjobb belátása szerint bármilyen tervet, az akkor is átmegegy néhány fontos és még fontosabb elvtárs kezén, s mindegyik hozzáteszi, „Tudod, Kispéter elvtárs, talán emelné az alkalom jelentőségét, ha...”, vagy valami ebfélét, s mire megkezdheti a diákokkal a próbákat, már maga sem ismer az eredeti elképzeléseire. De nem ez zavarta a legjobban. Talán tényleg bíznak benne, bár lehet, hogy csak azért esett éppen órá a választás, mert másokban kevésbé bíznak, ám egy ideje már nem bízott saját magában sem. Amikor népi kollégistaként tiszta szívből énekelte, hogy „Holnapra megforgatjuk az egész világot...”, valahogy másként képzelte a jövőt. Hiába az igazgató bizalmát ígérő szavai, ha már hosszú ideje azt tapasztalja, hogy bizalmatlan körülötte mindenki mindenkivel szemben.

A vihogó, kacarászó lánycsapat sodrából kikerülve rövid utat kellett megtennie addig a bácskai építkezési hagyományt őrző polgárházig, amelynek ablakai karnyúj-

tásnyi magasból néztek a kockakövekkel burkolt utcára, és zárt kaputér takarta el az udvart a járóelők tekintete elől. A falon réztábla, rajta a felirat: dr. Szegvári Andor ügyvéd. A tanár becsengetett, s türelemmel várt, tudta, hogy Kálmán bácsi lassan csoszog elő a kuckójából.

– Szabadság, Zoltán! – hallatszott mögüle egy fiatalos hang.

– Szabadság! – mondta a tanár, szinte ijedt meglepetéssel, és megfordult a hang irányába. – Te vagy az, Jaki? – ismerte fel egykori tanítványát. – Mi újság veled?

– Hazajöttem, munkába álltam.

– Hol is végeztél? Lenin Intézet?

– Igen! És most sajtóvonalra kerültem – mondta magabiztosan.

Közben nyílt a kapu, s egy kopottas ruházatú, magas, hajlott hátú, gyér hajú, de elegánsan fésült vénember pillantott gyanakvóan az érkezőre.

– Köszönöm, Kálmán bácsi, menjen csak, majd ráhajtom a riglit!

Az öreg szó nélkül megfordult, és visszaindult.

– A vén kapitalista! Ez is a helyére került! – mondta Szántódrévi Jakab olyan hangerővel, hogy a távozó öreg is hallja. – Szerencséje, hogy az ügyvéd idefogadta! Úgy hallom, a fia csak Jeannak szólítja.

– Ezt bizony nem tudom – mondta tétován a tanár, aki jól ismerte az öreget még a régi időkől, amikor vasáru-nagykereskedő volt, tekintélyes ember, de az államosítás során elvették mindenét, és azóta kegyelemkenyéren él. Szegvári jóvoltából most az udvari kis épületben húzza meg magát, rendben tartja az udvart, befűt a cserépkályhákba, boltba megy, ha küldik, de szavát nem hallani.

– Csak nem valami peres ügyed van, Zoli?

– Nem, nem! Szerdán mindig ultizni szoktunk. Kell egy kis kikapcsolódás.

– Hát akkor jó lapjárást kívánok! Majd csak találkozunk még! – köszönt el a fiatalember.

A tanár kopogására Blanka, az ügyvéd felesége nyitott ajtót. Az asszony szabályos, de jellegtelen arcát ondolált, szinte sörényszerű vörös haj emelte ki, s a sötét keretes szemüveg elárulta, hogy erősen rövidlátó. A természet azonban fejedelmi alakkal kárpótolta, bár a görög szobrokat idéző testet a hosszú, zöld pongyola csak sejteni engedte.

– Kezét csókolom! Már megint én vagyok az utolsó?

– Bizony, bizony, Zoltánka! A többiek már megjöttek.

Ekkor a férfi átölelte Blankát, szenvedélyesen megcsókolta, az asszony pedig engedelmesen simult a mellére, majd gyorsan szétváltak. Románcuk rövid ideje tartott. Néhány hónapja történt, hogy Blanka bejött a férje dolgozószobájába, ahol a kártyaparti zajlott, és megkérdezte:

– Kérnek-e az elvtársurak egy valódi feketekávé? Friss pörkölés!

A négyigenes válasza a tanárhoz fordult:

– Zoltánka, úgy látom, maga éppen nem játszik, jöjjön, darálja meg nekem a kávé!

Ahogy a tanár követte az asszonyt, nem tudta eldönteni magában, hogy a járása a lusta macskáéra vagy a lopakodó leopárdéra emlékeztet-e, de a ragadozót megsejtette benne. A konyhában egy hokedlire ülve a lába közé fogta a darálót, s a kart lendületesen tekerni kezdte. Blanka egy ideig mosolyogva nézte a fiatalember arcát, amelyen némi zavart vélt felfedezni, majd szorosan a háta mögé állt, a férfi homlokára tette mind a két kezét, s a fejét a mellére vonta. Zoltán hátrafordult, amennyire ebben a helyzetben tudott, s akkor az asszony lehajolt hozzá, és szájon csókolta, aztán csak ennyit mondott:

– Köszönöm a segítséget! Már visszamehet, nemsokára viszem a kávé.

Zoltán zavartan tért vissza a férfiak közé. Azt se tudta, mit gondoljon, s jobbnak látta, ha most nem gondol semmit. Szótlanul ült le a székébe az ügyvéd balján, Halmos Sándor, a kopasz városházi osztályvezető pedig kajánul megjegyezte:

– Nézzenek oda, hogy kipirult egy kis kávédarálástól!

– Aztán tisztességesen megdaráltad? – kérdezte a házigazda.

– Igyekeztem, Bandi bátyám, igyekeztem! – válaszolta erőltetett magabiztossággal, nehogy valaki felfedezze hangjában a bizonytalanságot. De úgy tűnt, nem gyanakszik senki. Verték tovább a blattot, míg belépett a szobába Blanka.

– Nézzétek! Mint egy Stendhal-regény! – kiáltott fel Czvitkovics Géza, aki iskolai igazgatóhelyettesként ment nyugdíjba, bár futballtrénerként jobban ismerték a városban.

– Miféle Stendhal-regény? – kérdezte Halmos, aki a számok embere volt, ezért kevésbé érzékeny a metaforára.

– Ember, hát nem látod? – kérdezte változatlan lelkesedéssel Czvitkovics, és elégedett mozdulattal simította végig a bajuszát: – Vörös és fekete!

– Na jó, de 45 előtt Blanka még nem volt vörös – tette hozzá ironizálva Szegvári.

– Ne ízléstelenkedj, Bandi! – emelte meg a hangját sértődötten az asszony. – Mellesleg: amikor én vörös lettem, te még fekete voltál. – S az asszony lesújtó pillantással távozott.

Most határozottan leopárd, futott át a gondolat Zoltánon, a másik kettőnek pedig az jutott eszébe, hogy Blanka legalább tíz évvel fiatalabb a férjénél, de egyikük sem szólt, arcukat a kávé gőzébe fordították, s a hallgatni tudók bölcsességével élvezték az illatot.

Az eset június utolján történt, s immár lassan a szeptembernek is vége lett.

– Végre a tanár úr is meg méltóztatott érkezni – méltatlankodott Halmos, miközben Zoltán sorra kezelt a várakozókkal. – Mindig a fiatalokkal van a baj. Gyereünk dolgozni!

– Hadd nyeljen le legalább egy pohár bort előbb! – mondta a házigazda, s félrevonta a tanárt. – Mondd kérlek, mi a helyzet Palival az iskolában?

– Hát ami azt illeti, elkaphatnád kicsit a frakkját, Bandi bátyám, mert egyelőre nem szagatja el az istrángot. Béla fakadt ki rá legutóbb a tanáriban, s tudod, hogy ő nem ismer irtalmat. A fiú túl sokat tartózkodik, legalábbis azt hiszem, a kápolnában.

– Hol? – kapta el az utolsó szót Halmos.

– Miféle kápolnában?

– Hol élsz, Sándor? Mióta nincsenek apácák, kosárlabda-csarnok lett a kápolnából. Pali játszik már az NB I-es csapatban. Örülök neki, de aggaszt, hogyan fog leérettségizni.

Aztán újra a tanárhoz fordult:

– Megpróbálok a lelkére beszélni, de ha valami nincs rendben körülötte, ne röstellj szólni!

Aztán munkához láttak.

Hamarosan vastag füstfelhő ülte meg a szobát. Csak Zoltán nem dohányzott. Ketten Kossuthot szívtak, Halmos Munkást „Hadd ártson!” jelszóval. Kontrák és rekontrák röpködtek a levegőben, s Zoltánnak csak ritkán sikerült partit nyernie. Mióta titokban is meg-megfordult a házban, nem tudta túltenni magát a lelkifurdalásán. De a tiltott gyümölcs edesebbnek bizonyult, semhogy lemondjon róla. A tudat azonban nyomasztotta, s nem tudott igazán a játékra figyelni.

Éppen egy piros ultit vezetett előt aduval, de a hetedik hívás után azonnal észrevette, hogy hibázott.

– Viszik Ilonkát, lobog a haja! – rikoltotta Halmos Sándor, aki a legszenvedélyesebb kártyás volt közöttük, s boldogan csapkodta a lapokat a végkifejletig, majd számolni kezdett:

– Bukott ulti, az annyi, mint forint hatvan, s ha ez a jámbor Géza el meri kenni a makk tízest, még a kontra partink is meg lenne. Szóval a partiért lemegy negyven fillér, Zoltán öcsém, fizetsz fejenként egy forint húsz fillért!

Czvitkovics Géza barátian, de somolyogva szólt a zavarban lévő tanárhoz:

– Már most azt mondd meg nekem, ha így tékozolod a fizetésedet, miből fogsz te békekölcsönt jegyezni? Mert olyan nincs ám, hogy kimaradj a jóból!

– Micsoda? – kapta fel a hangját Szegvári Andor. – Azt ígérték az ötödik után, hogy nem lesz több belőle. Most mégis? Honnan veszed ezt?

– Honnan, honnan? Barátom, te nem olvasod a Szabad Népet? Ott van a mai szám címlapján! Ott bizony! Vastag betűkkel. Dolgozó népünk boldogan támogatja a kormány törekvéseit.

A házigazda félretette a pakli kártyát, az asztal közepére helyezte és teletöltötte a poharakat. A csendet markolni lehetett. Olyan pillanat volt ez, amelyben gondolatok öltöttek formát, csak az volt a kérdés, ki szólal meg előbb. De ekkor váratlanul Blanka nyitott be a szobába.

– Az Isten áldjon meg benneteket, miért nem nyitok ablakot?

– Blanka! – hasított bele a füstbe Szegvári szava, s az asszony ijedten hátrált ki a szobából.

Az ügyvéd kezébe vette a poharát, s a többiek követték példáját. Koccintottak, s fenéig hajtották az italt. Olyan pillanatot volt ez, mint a vérszerződésé lehetett. Cinkos, néma tekintetek fonódtak egybe.

– Magunk között vagyunk! – mondta a házigazda. – Beszéljünk hát, a szentségit, nyíltan! Ami itt folyik ebben az országban, az túlmegy minden határon. Mít érnek a jelszavak, ha mögöttük nincsen tartalom. Cifra hazugságok, de nem meri mondani senki: „A király meztelen!” Vagy ha mégis, úgy tűnik el pillanatok alatt, mintha elvárásolták volna. Mindenki fél, mindenki tart a másiktól, és inkább behúzza fülét-farkát, semhogy javítani próbálna. Hol vannak azok az előnyök, amikben reménykedtünk az elején? Megszűnt a kizsákmányolás! Rendben van. De van a melósnak mit ennie? Nézzetek be a boltokba, micsoda hitvány árut kínálnak! Ha van áru egyáltalán. Utazhatsz külföldre? A nyomorult IKKA-csomagot, amiben a kávé kapom, félig kifosztják. Fordulhatok valahova jogorvoslatért?

– Az én Csanádi Feri barátomat mellőlem vittek el Szegeden az egyetemi szeminariumról. Ó most hol van? Négy éve nem tudni róla semmit! – mondta Zoltán tőle szokatlan hevülettel.

– Tehetünk valamit? Láttok valami lehetőséget? – kérdezte Halmos. – Mert élni kell, és nem mehetünk fejjel a falnak.

– Lehetőség mindig van, csak többnyire betemeti a gyávaság. De ha nincs más, legalább a gyávák stratégiája szerint kellene élnünk. Valami apró lépés... Hátha mások is lépnek velünk! S egyszer majd megnyílik az út – gondolkodott hangosan Czvitkovics.

A dohányfüst ott örvénylett felettük a csillár fénykörében, mint a kanti ősi, izzó ködtömeg, amelyből a tökéletlen világ létrejött, ahol emberistenek teremtik napról napra a pokol legváltozatosabb bugyrait.

– Mondanék én valamit! – szólalt meg újra Zoltán. Tavasszal megalakult Pesten a Petőfi Kör. A Tánczos Gabi a titkára, hívjuk meg őt egy előadásra! Akik el mernek jönni, azokra számíthatunk.

– Mi az a Petőfi Kör? – kérdezte Halmos. – Sose hallottam róla.

– Olyanok hozták létre, akik nem a célt vitatják, hanem az eszközöket és a módszereket – válaszolta a tanár.

– Tánczos? – kérdezte Szegvári. Annak az Ernő bácsinak a fiáról van szó, akinek a főutcán volt a festékboltja, míg el nem vittek Auschwitzba?

– Az öreg Tánczos munkaszolgálatban halt meg, nem koncentrációs táborban, ezt biztosan tudom – korrigált Czvitkovics, aki ősbajaiként a legjobban ismerte a helyi viszonyokat.

– Ki hívja meg ezt a fiút? Bár kétkem, hogy egy ilyen előadáshoz a hatalom hozzájáruljon – mondta a házigazda.

– De ha egy találkozót szerveznénk a III. Bélás öregdiákoknak például a Vén Dióba, azt nem tudnák megakadályozni – vetette közbe Zoltán.

– Az ötlet nem rossz, ám ha a szalonzenekar helyébe odaszervezik neked a helyőrségi fúvószenekart, az ellen nem tudsz tenni semmit, s garantáltan nem fogod érteni a szomszédod szavát sem – mondta Szegvári. – De nem bánom! Próbáljuk meg! Ha megbíztok velem, megkeresem ezt a Tánczos-fiút, ha legközelebb Pesten járok.

Szegvárinak gyakran kellett utaznia, ilyenkor Zoltán megjelent a Táncsics utcai házában. Kálmán bácsitól nem kellett tartania, az öreg csak köszönt, nem érdeklődött, a kérdésekre pedig alig értékelhető

válaszokat adott. Tamás az udvari szárnnyon lakott, s a szülői részlegbe csak hívásra érkezett, akkor se mindig. Blanka kivirult ettől a kapcsolattól, bár semmiféle távlatlalt nem kecsegtette. De annyi kedvességhez jutott, amennyihez a férjétől soha, és élvezte a fiatal test ruganyosságát, s élvezte azt is, hogy kedvére turkálhatott a fiú természetesen göndörödő, sűrű hajában. Néha ugyan nem tudta követni a férfi gondolatmenetét, de ez nem zavarta, mert kedvese rendületlenül mondta abban a hiszemben, hogy az asszony szellemileg is azonosul vele. Zoltán egyetemista korában udvarolt egy lánynak, de – ahogy ő szokta mondani – a mozgalom elsodorta mellőle, s azóta nem volt komoly kapcsolata, s most boldogan lubickolt a testiség örömhullámaiban.

A napfény beszűrődött az ablakredőny résein, s ő önfeledten élvezte az asszony ápolt bőrét, s telhetetlen mohósággal borult a formás, telt mellekre.

– Zoltánka, ugye korábban még sohasem játszottál asszony mellivel? – súgta a fülébe Blanka. A férfi egy csecsemő tekintetével nézett rá, s nem válaszolt. Egy ideje már azon gondolkodott, elmondja-e, hogy néhány napja újra találkozott Szántódrévi Jakabbal, aki csak annyit mondott neki, nem ártana leszoknia az ultiról, majd sietve magára hagyta. Jóindulatú megjegyzésnek tűnt, bár a tanár furcsállotta. De ebben a pillanatban úgy döntött, hogy inkább hallgat az esetről. Az asszony közelsége, testének melege kárpótolta mindenért, s veszélyérzete elszállt. Aztán az elhomályosuló ablak figyelmeztette a múltó időre, és Blankához fordult:

– Mikor jöhetek legközelebb?

– Akár mindennap, édesem! Bandit ma délben letartóztatták Budapesten – s megsimogatta a férfi elképedt arcát.

Hamar Péter

Kedves, Jó Bajaiak!

Levél nyárközép után, a gyorsan őszülő Suomiból

„Midőn ezt írtam, tiszta volt az ég” –, s ez így igaz, transzponálván Vörösmartyt a finn Juhannus utáni második éjfelére; mert bár csillagászatilag befordultunk a chamos, a szörnyűséges sötétek felé; ám most még az ablaknál, egyetlen lámpa fénye nélkül írok; egyelőre guttenbergesen, papírra. Nyáron hát „ez van”: egyszerűen nem akar sötét lenni. Micsoda szertelenség! (De ezután majd gyorsan megy...)

Ha sikerül nyomdatechnikailag megmutatni, talán a Juhannus-éji, hatalmas maglya mögött is látszik, hogy meglehetősen „tiszta az ég”. Éjfélkor.

Az itteni Juhannus tehát el-tobzódott (nem mondom, hogy duhajkodott); az sem állítható, hogy az idő nagyon kellemetlen lett volna. Szikrázott a napfény, mint máskor ilyenkor, de meleg egy szem se – miközben azt is tudom, hogy a hőség otthon „csaknem

örjítő” volt – ráadásul ugyancsak tartós, elhúzódó... (Lapp-földön aztán meg havazott egy keveset. Ha netán Münchhausennek, Pinocchióknak tartanátok, el tudom küldeni az újságcikket; címe ez: „A hűvös június hóval fedte a tunturikat”. Tunturik = Lappföld jellegzetes dombjai, hegyei.)

Egyébiránt is ugyanúgy zajlott számomra ez az ünnep, mint a sokévi átlag: másnap reggel ki a ház elé, fel a főtérrre; de se-

Juhannus-máglya

hol egy teremtett lélek, kóbor macska, (kutya, kóbor, mint olyan, itt nem létezik); az embernek szinte hasonló érzete támadt, mint az *Egri csillagok* végső lapjain áll: „Elmentek...” (Ezúttal természetesen a finnek, a tavak partjaira, mökkikbe.)

De hadd meséljek valami szívet-lelket melengetőbbet; remélvén, hogy mikor eme soraim megjelennek, már otthon is irgalmas-kellemes utó-nyári idők járnak...

Ez a melegség, itt, pediglen egy kicsi – Gárdonyi törökjei „kücsük”-nek mondanák... – finn gyerkőcök zenei kurzusa képében; közvetlenül a nagy ünnepet megelőző héten. A dolog valamikor teljesen az én magán-kezdemenykezésemként indult: az idej lehetett talán a 7-8.? (Nem számoltam.) Volt, amikor a résztvevők száma meghaladta a 25-öt, s a jómagam „foglalkoztatta” (szándékosan kerülöm a tanítás szót) fuvolán, pánsípon, zongorán kívül még kantele és amolyan szolfézsféle gyakorlatozás is működött. Ám az idén Riikka (a finn „Réka”) egy bizonyos FIBRA (Finn-Brazil) „project” okán Rio de Janeiróban járt, tehát magamra maradtam. Ráadásul éppen ekkor tartották a tó-közepi szigeten az ún. „Rippi-koulu”-t; ez bér-málkozásra felkészítő tábor – s ez a dolog itt nagy dolog, szent dolog, sérthetetlen.

Maradtunk hát kicsi, „mini-kurzus”-sá.... De micsoda kurzussá! Az összes gyerkőc „az utcáról jött be” – s ez nem kis dolog, ha meggondoljuk, hogy alig 8-10 napja fejeződött be az itt is fáradságos tanév! Ráadásul semmi előképzettség, csupán a kaveriktól, osztálytársaktól hallották, hogy „ott valami jó szokott lenni”...

Ha sikerül megmutatni a legkisebb „fuvolista”, Johanna képét –, nos ő azon „4 napos”. Mert az első napon még csak meg sem szólalt az a fránya hangszer. De az 5. napi, szokásos zárókoncerten már szép, kerek hangon fújta Baklanova *Hegyre föl – hegyről le* darabját, ami nem más, mint négy hang föl – négy hang le. (Kodály országában: dó-dó, re-re, mi-mi, Fá –, mi-mi, re-re, dó-dó, Dó –, Dó –, Re –, mi-mi, Fá –, mi-mi, re-re, dó-dó, Dó –)

Neki annyi, mint nekem valaha a Prokofjev *d-moll szonáta* (diplomadarabom volt)...

A csoportképről éppen két fiúcska hiányzik: korábban nagyon lelkesek voltak, de emitt már más légtérben; ide most „nem érkeztek”... Ezt itt illik

tisztelni, méltányolni. A hétvége Finnországban egyébként is olyan, mint a beérett pitypang: az emberek ahányan, annyi felé szállnak, röpködnek...

Nyáron például fesztiválokra. Savonlinna – opera, Kuhmo – kamara, Rovaniemi – Európa legészakibb zenekara, Porvoo – világhírű jazz fesztivál stb... Ezekből egyetlen nyári időben, kisebbekből-nagyobbakból, több száz létezik itt. Ez a második „zendülés” Joulú, a karácsony után, amikor is minden és mindenki mozog, nyüzsög, működik!... Hisz egyetlen Joulú – egyetlen Juhannus (él) itt, az irgalmas-irgalmatlan Északon...

El ne felejtsem a mostani képek szerzőinek nevét megemlíteni; ők: Inke Saviluoto, aki a kis kurzus záróhangversenyén járt; ő a helyi lap, a Sieviläinen főszerkesztője. Valamint a szerkesztő, Hanna Kankanpää – többek közt a hatalmas máglya ihletett fotósa. Amikor megtudták, miről van szó – *Bajai Honpolgár* – igen szívesek voltak, minden további nélkül adták felvételeiket.

Hát akkor?... Mostantól: „jó elszürkült?”...!

Mindenesetre üdvölet néktek, Kedves, Jó Bajaiak!

Dobai Tamás

Portré

Hajnalban

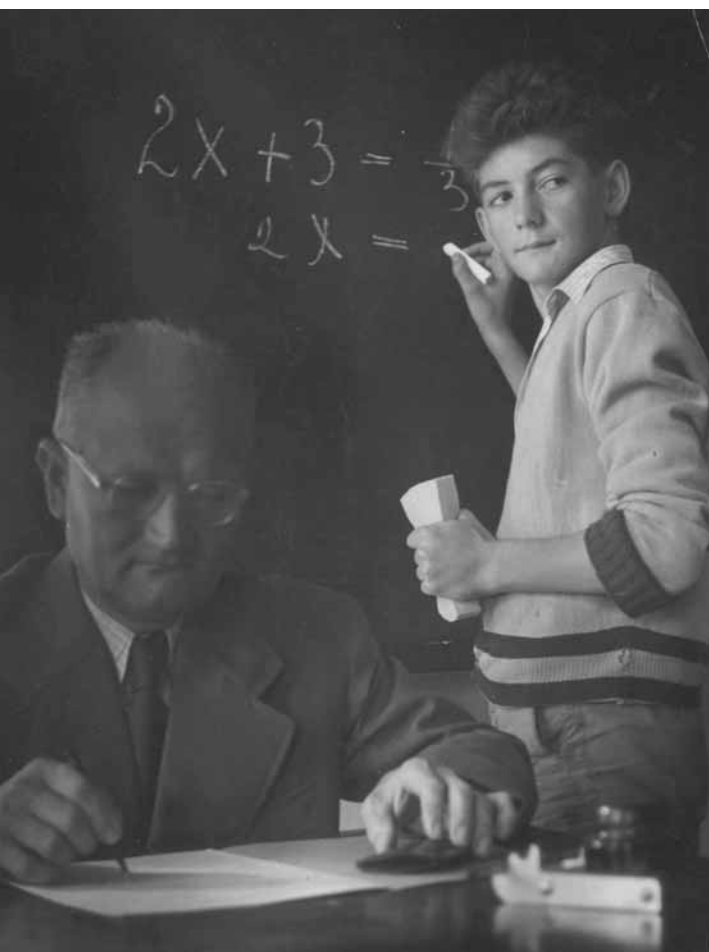

Csónakkikötő

Halhatatlanok nyomában

S.O.S.

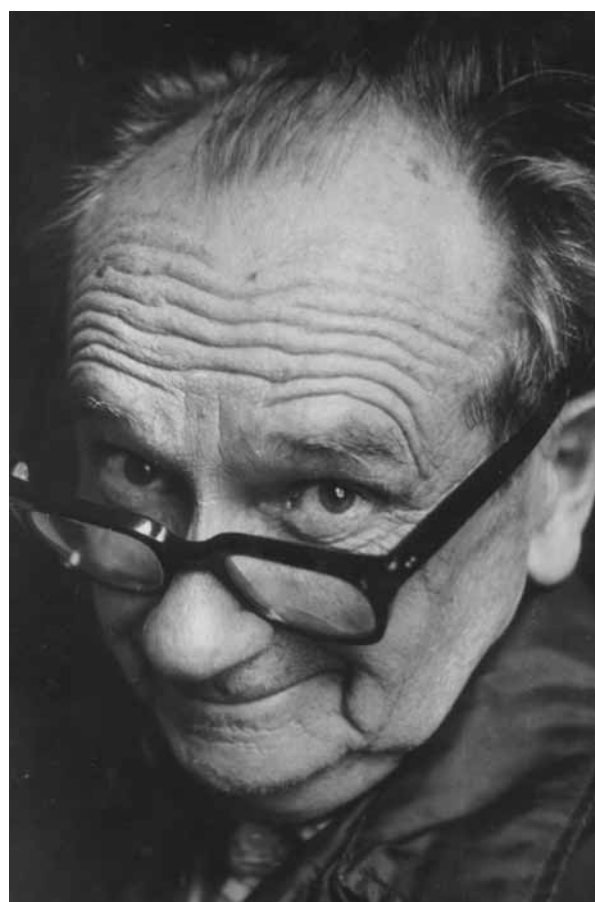

Ábra

Válogatás Kovács Béla képeiből

Séta

Portré

Mederschitzky Ignác és a bajai nyomdászat kezdetei

A bajai könyvkiadás kezdetei a reformkorig vezethetőek vissza. A szakirodalom szerint először 1845-ben jelentette meg egy bajai kiadó könyvet. A kiadó Schön Jakab bajai könyvkereskedő és könyvkötő valószínűleg Pesten nyomtatta a könyvet, hiszen legkorábbi, 1851-ből fennmaradt kiadványán, egy cselédkönyvön (Dienstboten-Buch) is csak annyi szerepel, hogy „geliefert durch Jakob Schön”, vagy Schön Jakab szállította. (Az 1845-ben nyomtatott *Egyházi énekes könyv, mellyben a kereszténységnek általjában gyakoroltatni szokott énekek foglaltatnak, hozzá adatván az imádságos rész, és a szent kereszt út is nyomára nem sikerült bukkanom, valószínűnek látszik, hogy az idők folyamán elvesztett.*) Ennél korábbiak a városi nagygimnázium értesítői, hiszen a ferencesek 1814-től kezdve folyamatosan megjelentették, hogy az adott évben kik jártak a bajai gimnáziumba (a mai III. Béla Gimnázium elődjébe). A magyar nyomdászatnak pedig egy jeles feltalálója, a betűszedő- és osztógép kitalálója Kliegl József (1795-1870) született városunkban.

160 évvel ezelőtt, 1852-ben került sor az első nyomdaalapítási kísérletre Baján. Ekkor a híres szabadkai Bitterman Károly (a bácskai nyomdász dinasztia alapítója, az első szabadkai nyomda felállítója) adta be kérvényét, de hasonlóan járt, mint egy évvel később az eszéki nyomdászcsaládból származó Divald Ferenc (családja 1775-től üzemeltetett nyomdát). Sikerült viszont a bajai litográfusnak, Hajnisch Antalnak egy typográfiát felállítani, több könyvművet szállított a városnak ettől kezdve. Érdemes felidézni Divald Ferenc kérelmének kezdetét, mely mutatja, hogy a városnak már szüksége lett volna egy nyomdára: „tapasztalván ipardús Baja városának honunk városai közti fényes állását, és jövőendő még fényesebb hivatását, 's mélyen tisztelt közönségnek minden szép és hasznos irántii kegyes Pártfogását, komoly szándékkal eltökéltem magamat Baja városában egy jól felszerelt könyvnyomdának felállítását, a mellyett e diszes város ekkoráig nélkülözött. Erre való képességemet eléggé tanusítja azon körülmény: hogy családom még dicsőült első József császár ő felségétől Eszék város és ottani szomszéd vármegyékre könyvnyomda szabadéket nyerve, azon városban mintegy 93 esztendő óta folytonosan eddig mindenkor fedhet-

len hűséggel e' szép jogot gyakorolja, 's magam Európa több jeles városaiban a' kérdéses szép művészetben magamat kiképezvén.” Három évvel később Neuschloss Ignác óbudai lakos hasonlóakra hivatkozott litográfia felállítási kérelmében: „Ezen diszes város közönségének miveltisége, jeles kereskedelmi és iparforgalma egy rendszeres Litographiának itteni fenállását nemcsak lehetővé, hanem szükségessé is teszi.”

Az első bajai nyomda felállítása Mederschitzky Ignác (? 1815 – Eszék, 1872) nevéhez fűződik. A magyar írók lexikonját a 19. században összeállító Szinyei József szerint lengyel származású volt. Nem tudni, hogy milyen megfontolásból és körülmények között, de 1857-ben Temesvárról családjával Bajára költözött. Mederschitzky korábban Temesvárott a Beichel József-féle nyomdában dolgozott és 1851-ben a nyomdászok „Temesvári beteg- és utas-segélyező pénztár”-ának alapító tagja volt. Beichel József nyomdája (ez Temesvár legrégebbi nyomdája volt, 1807-től Klapka Károly József, Komárom hős parancsnokának édesapja, nyomdász-mester működtette 1830-ig, mikor Beichel az aradi fióknyomdával együtt megvásárolta) Az aradi fióknyomdának van egy kevésbé ismert bajai vonatkozása, ugyanis a zsinagóga felavatásakor Steinhardt Jakab által mondott magyar nyelvű beszédet ő nyomtatta ki, ahogy a címlapon szerepel: „Beichel József betűivel”. Beichel halála után 1857-ben Förk Károly Gusztáv és Steger Ernő vették át a temesvári nyomdát. Valószínűleg ez volt az egyik oka Mederschitzky elköltözésének.

Felesége Brenner Alojzia (Aloisia) volt.

Figyelmet!

Mederschitzky Ignác
nyomdász,
tisztalettel ajánlja a legújabb
betű- s polytypokkal felszerelt nyomdáját
(Füredi-utca, Petrovits-ház, 345. sz.)

Előad s kinyomtat minden a nyomdászat körébe vágó munkát, fekete, színes, vagy bronzszerű nyomással, a legjutányosabb ár mellett.

Ugyanott nagy választékban kaphatni,
KÉSZ VÁLTÓKAT, SZÁMLÁKAT,
(magyar s német nyelven),
FÖLHATALMAZVÁNYOKAT,
gőzhajózási- s áruvási vevényeket,
HAJÓI SZERZŐDMÉNYEKET,
főlszabadítványleveleket (Lehr- & Meisterbriefe);
énekjegy (kotta)-iveket,
bor- és szesz-czimlapoescakát (Etiquette);
valamint hivatal- és ügyvezetési iverket; továbbá Fő- és Conto-
könyveket; jegyzőkönyvecskéket; Conto-Courant s több efléket.

Megrendelések készséggel föl vállalatnak és gyorsan teljesít-
tetnek.

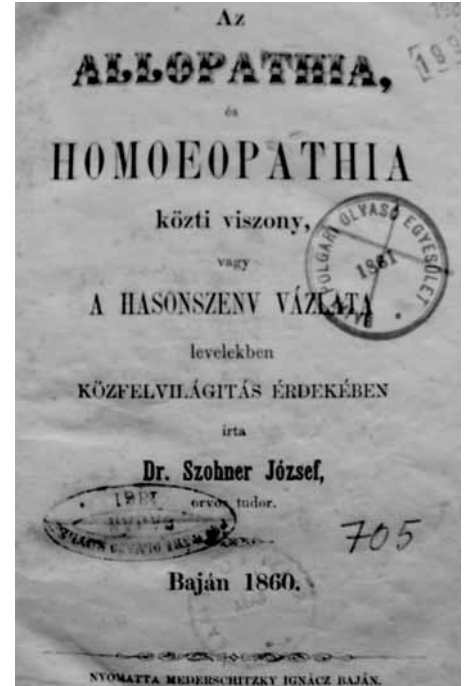
Két fia közül az idősebbik, József később szintén nyomdász és feltaláló lett, 1855-ben Temesvárott született. A másik fiuk, Ignác Lajos 1862-ben Baján látta meg a napvilágot. Baja társadalmi életébe korán beilleszkedtek, hiszen ideköltözésük után három évvel – a szokásos hat év helyett – Mederschitzky Ignácot felvették a bajai polgárok közé, a polgárdíj fizetését is elengedték neki érdemeire való tekintettel. Ebben szerepet játszhatott az is, hogy 1859-től a Bajai Lovászegylet tagja is volt.

A naptár szerkesztője, Kolmár József főgimnáziumi tanár szerkesztette az első bajai újságokat: a Bajai Közlöny-t és az Aldunai Lapok-at

A naptár Ady Endre Városi Könyvtárban őrzött, feltehetően egyetlen fennmaradt példányának belső címlapja a tulajdonosváltásokról is árulkodik

A szerző, dr. Szohner József bajai orvos ádáz ellenzője volt a homeopátiának. Két évvel később újabb könyvét nyomtatta ki Mederschitzkyvel, s abban is szenvedélyesen támadta Argentin Dömét, a „hasonszenvi gyógyítás” egyik hazai úttörőjét

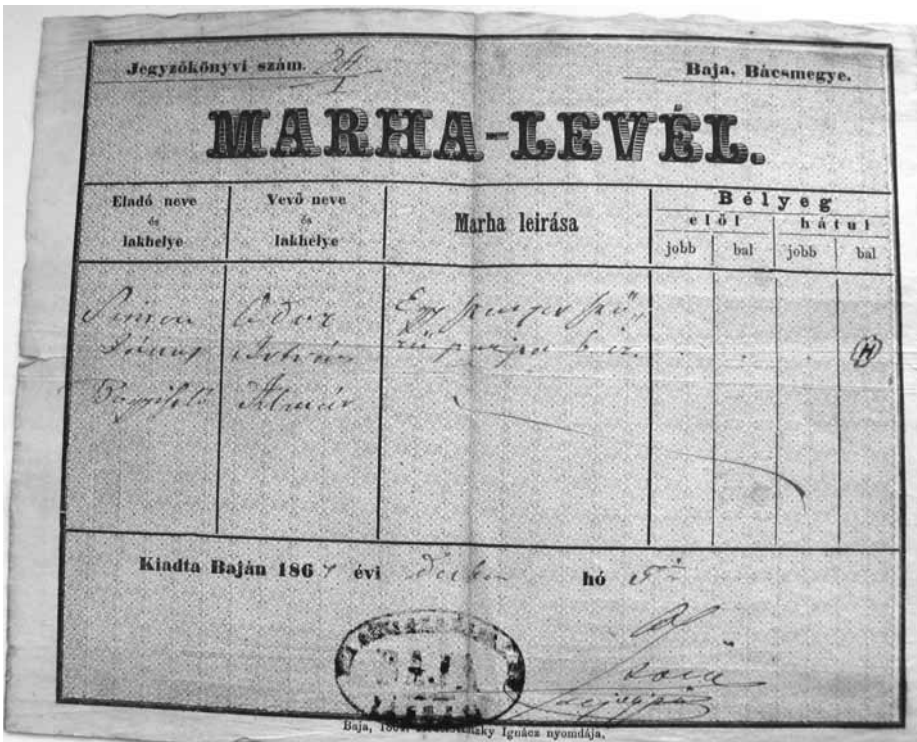
A nyomda első helyéről, és hogy hol lakott Mederschitzky, nem maradt fenn dokumentum. 1859-ben – ahogy az egyik könyvén fel is tüntette – a Fürdő utca 345-ös számú házában volt a nyomda. A Fürdő utcát ma Attila utcának nevezik, ebben a rövid utcában nincs 345 ház, a házsza-
 mat ugyanis akkoriban még nem utcánként, hanem az egész városra alkalmazták, tehát minden háznak külön házszáma volt, az eligazodást azonban már akkoriban is az utcanévtáblák segítették. Azt is feltüntette,

hogy ez a „Petrovits Imre-féle ház”, ugyanis a fontosabb házakat tulajdonosuk – vagy egykori tulajdonosuk – alapján is számon tartották. Ez a ház valószínűleg a Fő utca és az Alkotmány utca sarkán állt.
 Közismert, hogy az első bajai újság is ekkor jelent meg, aminek Mederschitzky volt a kiadója. Kevesebben tudják, hogy az újsághoz egy naptár is kapcsolódott: a Bajai Naptár, mely valószínűleg az első Baján kiadott kalendárium volt, mindenesetre ez az első, mely ránk maradt.

Még milyen nyomtatványai voltak? Számlák; színházi, báli, esküvői/menyegzői meghívók, táncmulatságra meghívó; Zene estélyi jelentés, hirdetések, színlapok, plakátok, sorsjegyek, étlapok, geschäftsberichts (üzleti jelentések), mérlegek, vagyonkimutatások, mesterlevél, számla, gyászjelentés, esketési jelentés, kórházi jegyzék (consignation), Fej szelvény, iskolai értesítő, útlevel, kényszerítő útlevel, marhalevek, plakát, jelentések, színlapok, borfogyasztási könyv, gőzhajózási menetrend, post kalender, címkártya, aláírási felhívás, körlevelek, imák, dalmát imádságok, heti vásári árak táblázata, mutatókönyv.

A megyei nyomtatványok egy részét, a marhalevek nyomtatását – amiből Bácska állatkereskedelme miatt sokra volt szükség – sikerült Bitterman elől megszereznie. 1862-ben 50 000 marhalevel sürgős ki-
 nyomtatását várták tőle Zomborból.

1863, mely a város modernizációjának egyik fontos éve volt – hiszen kőolaj lámpákkal kezdték ekkor világítani az utcákat –, újabb nyomda kezdett üzemelni városunkban, ugyanis a már említett Schön Jakab bajai könyvkereskedő, aki eddig Pesten nyomtatta ki könyveit (például Bartalits Imrénél), Baján állított fel nyomdát. Először Roth Frigyessel, egy pesti nyomdással társult. Neki ugyanis volt a helytartótanáctól nyomdaengedélye és helyet kere-

Német nyelvű számla Mederschitzky aláírásával

Ezt a számlát már Mederschitzky utóda adta

sett, ahol nyomdáját felállíthatja. A városi tanácshoz írt kérelmében Roth így fogalmazta meg, hogy miért választotta városunkat: „Szándékom Baja városában – melynek ipar – szorgalom és kereskedelmi élete közlekedési eszközei és előnyei azt országos híre emelék nyomdámát letenni, és ezen 20ezer népességű anyavárosnak – a környékbeli helységek népességével 40-50 ezerre számítható közönségének pontos – és szorgalmas munkásságom által érdekeit előmozdítani, és saját szerencsémét is itt keresni.” Mégsem volt szerencsés kö-

zös vállalkozásuk, Schön vallomása szerint azért nem, mert Roth megbízhatatlan volt, sokat mulatozott, és nem adta bele a megbeszélte pénzt. Egy évvel később egy nyomdászsegédet felvéve mégis sikerült a saját nyomda felállítása Schönnnek. 1864-ben, amikor beadta az erről szóló kérvényét a városi tanácsnak, ezt több (57) tekintélyes bajai is aláírta. Érdemes megismerni a támogatók névsorát:

Pilaszánovits Lajos, Borsodi Latinovits Gábor plébános, Bergmann Vince bajai Zárdaifőnök, Herczeg Benő ref. Lelkész,

Greifeneg Boldizsár ág. ev. Lelkész, Kürucz Antal főgym: r. tanár, Holub Mátyás, Czirfusz Ferenc, Horváth József, Broer Adolf med. Dr. (orvos), Sándor György ügyvéd, Kósa Ádám ügyvéd, Lovassy Sándor tanár, Loosz Zsigmond ügyvéd, Allaga Imre ügyvéd, Hankovszky József ref. Egyház gondnoka, Nyers Lajos ügyvéd, Bándl János tanár, Mendlik Ferenc tanár, Babits Kálmán gym: tanár, Paukovits Ernő gyógyszerész, Dr. Lemberger Henrik (orvos), Dévits Alajos számtartó, Fábry Jenő gym: tanár, Dr. Ivánovits Pál (orvos), Imrédy József, Papp Zsigmond mérnök, Gál Péter ügyvéd, Spitzer Benő, W Herczföld Söhne, G. Attanackovits, St. Michits, Carl Boschan, I. Adolf Pollák, Schön M. B., Müller János, Bachrach Hermann, Kohn J., Med Dr. Epstein (orvos), Juray Antal, Bernhard Nas., Berger Sigm., Sinko Károl, Hirsch Pfilip, Bachrach Lázár, Drescher F., Gludovátz Math., Krishaber Ignátz, Salamon Lipót, Bischoff Ferenc, Deutsch Ignác, Steiner Adolf, Krausz Ignác, Szabó István épületfa kereskedő, Pajor József épületfa kereskedő, Kerék József épületfa kereskedő.

A névsor elején Pilaszánovits Lajos után, aki ügyvéd volt és a főtéren állt a háza (Pilák-ház, mostanában Fischer- vagy Alapítványi-ház – erről bővebben olvashatnak a *Bajai Honpolgár*, 2011/4. számában), a bajai egyházak vezetői, majd a gimnázium tanári kara, ügyvédek, orvosok és kereskedők szerepelnek.

Ennek a nyomdának a helyét könnyebb beazonosítani. Valószínűleg Schön Jakab saját hazában volt. Ő 1855-ben vette meg özv. Latinovits Albertné egyik telkét, amelyik az Oroszlán vendégfogadóval szemben volt, az Úri utca 685 szám alattit, a mai Vörösmarty utcában. Ez a nyomda 1875-ig, Schön Pécsre költözéséig működött. Schön Jakabnak az üzlet bővítése azért is vált fontossá, mert 1862-től Szigriszt Gyula könyvkötő is árult könyveket. 1865-ben hiába jelentette fel tiltott könyvkereskedéssel vádolva, mert a főbírótól megkapta a könyvkereskedői iparendélyt, hogy az iskolások olcsóbban vásárolhassanak könyveket, hiszen a versenyhelyzet előnyeit – az olcsóbb árakban, nagyobb választékban – a vásárlók élvezhették.

Mederschitzky Ignácnak csak egy naptárát, az 1859-ben kiadott *Bajai Naptár 1860-ra* ismerjük. Schön Jakab több naptárát – magyar és német nyelvűt – is kiadott, hiszen a kalendáriumok a vásárok kedvelt portékái voltak. Két „nép” naptára maradt fenn 1870-ből, mindkettő már 5. évfolyam.

A konkurencia, illetve üzletének bővülése – Szolnokon is volt fióknyomdája – vezetett

oda, hogy Mederschitzky megpróbált elköltözni Bajáról. 1865-ben a Helytartótanács még elutasította kérését, de 1867 nyarán elhagyta városunkat. Vukovárra költözése után nyomdáját Szilber N. János, vagyis Szilbér Nepomuki János vette át, először még megbízottként. Mederschitzky csak rövid ideig maradt Vukováron, 1869. március 11-től már Eszéken lakott. Mindkét helyen német nyelvű újságot is kiadott: a *Der Sirmier Bote (A szerémségi hajó)* (1868-9),

majd *Slavonia* címmel. Több könyvet is kiadott. Baján is a számlái először még német nyelvűek voltak, de ez abból is adódhatott, hogy a hivatalos nyelv ekkor a német volt. Az 1856-ban alapított bajai dal-egyletnek, melyet a korabeli források Liedertafel-ként is emlegetnek, tagja volt – sőt 1867-ben elnöke is. Gyászjelentése is német nyelvű, mely szerint 53 évesen hosszas szenvedés után halt meg Eszéken 1872. január 4-én.

Özvegye és idősebb fia 1873-ig működtek a nyomdát, majd Szabadkára költöztek. A fiúk itt jártak iskolába. Idősebb fia, József folytatta apja mesterségét és több helyen is dolgozott, például Eszéken, Bécsben, Budapesten – Kolozsvárt és Nagyikindán saját nyomdája is volt. Élete vége felé más pályát is kipróbált, feltaláló, ezermester lett.

Fábián Borbála

Bácskai életrajzi vázlatok

Kiss Lajos

(Zombor, 1900. március 14. – Budapest, 1982. május 8.)

Amikor Kodály Zoltán 1938-ban elmondta egy rádióelőadásában, hogy a magyar zenetudomány tulajdonképpen alig áll rendelkezésére adat a magyar nyelvterület déli részéről, és hogy lejegyzett dallam pedig egyáltalán nincsen, Kiss Lajos már második éve gyűjtötte vidékünk népdalait, kezdve 1936 júniusától, amikor Gomboson rendezték az első Gyöngyösbokréta-találkozót. Az akkor még alkalmi munkának tűnő vállalkozását Kodály rádióbeszéde nyomán alakította rendszeres és módszeres tevékenységgé. A hatvanas évek végéig 20 000-nél több népdalt, illetve népdalváltozatot sikerült begyűjtenie, hangszalagra vennie, és ennek a terebélyes anyagnak a zöme bácskai, bánáti, baranyai vagy szlavóniai eredetű.

Kiss Lajos, a néprajztudomány avatott ismerője, fáradhatatlan népzene kutató Zomborban végezte a gimnáziumot, majd a budapesti tudományegyetem bölcsészkarán szerzett diplomát. Párhuzamosan zeneszerzési szakon is végzettséget szerzett a Zeneművészeti Főiskolán. A zeneiskolát igazgatta szülővárosában 1926 és 1939 között, és karmesterként működött, majd a belgrádi Stankovi zeneiskola helyettes igazgatója és a Jugoszláv Akadémia Énekkara dirigense volt. Zenepedagógusként és karnagyként működött még Újvidéken és Győrben, 1950-től a Magyar Népzene Tára szerkesztője lett, és a Magyar Tudományos Akadémia Népzene kutató Csoportjának vezető munkatársa.

Gyűjtőmunkája során szinte teljes egészében feldolgozta Gombos és Doroszló népzenevilágát, amit könyvben is dokumentált, akárcsak Vojlovica, Székelykeve és Sándoregyháza, vagyis az aldunai székelyek népzeneikincset. E két gyűjtését a Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete jelentette meg a Jugoszláviai Magyar Népzene Tára első és második köteteként, a horgosi népdalok gyűjtését pedig a zentai múzeum adta ki.

Karmesteri pályafutását már 1958-ban lezárta, nem is akármilyen módon: Szarajevóban az Opera és a Rádió kórusával szerbhorvát nyelven adta elő Kodály Zoltán *Psalmus Hungaricus*-át.

(*Kalapis Zoltán: Emlékezzünk régiekről. Zombor; Publikum, 2007.*)

Bauer Antal

(Komárom, 1771. április 28. – Zombor. 1833.?)

Kemény világ járt Zomborra az 1800-as évek elején, miután a napóleoni háborúk szele a megyeszékhelyt is elérte. A város 1805-ben a nemesi felkelés és a katonaság kiállításának jegyében élt, egy évre rá pedig katonai kórházzá alakították a ferencesek rendházát, ám az egész város egy hatalmas tábori kórházra hasonlított, még 1815-ben is sok itt a rokkant és a sebesült. Időközben hatszáz francia hadifoglyot is letelepítettek a városban, 1807-ben pedig még maga Ferenc császár is elidőzött ellenőrző körútja során Zomborban a háborús erőfeszítések fokozásának nem titkolt szándékával.

Ilyen körülmények közepette húsz évet kellett várnia Bauer Antalnak, Bács-Bodrog vármegye első vízmérnökének az

általa készített, páratlan értékű kéziratok atlasz megjelenésére, amelyben a két, immár egyesített megyéhez tartozó községek határait rajzolta meg, minden vízrajzi adattal egyetemben. A megbízást 1802 után kapta, ekkor egyesítette az Országgyűlés az évtizedek óta együtt igazgatott Bács és Bodrog megyéket, és Bauer ekkor lépett városi tisztségéből megyei állásba.

Bauer Antal két évvel korábban, az Institutum Geometricumban megszerzett vízmérnöki diplomájával 1800 tavaszán érkezett Zomborba, szakmájához illő stílusossággal egy, a Dunán üresen leúsztatott gabona szállító fedélzetén, és elfoglalta a szabad királyi város megüresedett mérnöki posztját. Ez a hivatal Zomborban már 1786 óta léte-

zett, az országban ekkor még csak Kassán, Sopronban, Pozsonyban és Győrött rendszeresítették ezt az intézményt. Egyedül dolgozott a hivatalában, ám az épülő bácskai Nagycsatorna, közismertebb nevén a Ferenc-csatorna építkezésén szorgoskodó Ferenc csatornai kir. szabad hajózási társaságnál számos kollégája tevékenykedett, akikről részletesen értesült a befejező munkálatok dandárjáról és a nagy csatornaépítő, Kiss József méltánytalan mellőzéséről

Az egyesített vármegye Bauer Antal által készített részletes vízrajzi térképe 1825-ben került sokszorosításra.

(*Kalapis Zoltán: Emlékezzünk régiekről. Zombor; Publikum, 2007.*)

Válogatta: Jász Anikó

Életem története

II. A karpinszki fogolytáborban

Egy szép napon, 1945. június 18-a lehetett, minden cuccal sorakozót rendeltek el, akkor már sejtettük, hogy nem kerülhetjük el végzetünket, irány a vasútállomás, és a marhavagonok már tátott szájjal vártak bennünket, hogy elnyeljenek. [...]

Ahol a dőcögő vonatunk megállt, vizet vagy élelmet vételeztünk fel, következett a „népszámlálás”. Volt, hogy háromszornégyyszer is megszámláltak bennünket, mert közben eltévesztette, újrászámolt, ha akkor sem stimmelt, nem számolta többet, de szégyellte magát, és mondta ám a magáét, magyarok (vengerszki) nem mentek haza! Erről az oldalról már ismertük őket, amikor felszállt a vagonba az őr, már tudtuk, hogy mi következik, mondtuk is: „Megjött a számtantudós!”

A rácson keresztül lestük a tájat, találgattuk, merre is megyünk. Amikor áthaladtunk a Volgán, akkor már sejtettük, hogy a végállomás Szibéria vagy valamelyik ázsiai láger. [...]

Majdnem egy hónapi keserves út után megérkeztünk az Uralon túli szibériai Karpinszk városa melletti lágerbe. A volt lakóit áttelepítették. A falakra írt nevekből megállapítottuk, hogy német leányok, asszonyok voltak, akik itt szenvedtek.

A fogolytábor egy kis folyócska mellett feküdt. Három nagy barakkból, orvosi rendelő és betegszobától, ebédlő konyhával, fürdő, drótkerítés őrtornyokkal, a kerítésen kívül az orosz őrség szállása, tisztai épület lakással, nagy raktárhelyiségből állt, olyan volt, mint egy kis falu.

Nem felejttem el a latrinát, amely igazán stílszerű látványosság a táborban. Hogy ellenőrizni lehessen a „pléniket”, teljesen nyitott, kb. 10 méter hosszú, fedett, az ülőke széles deszkalap 30 cm átmérőjű lyukakkal, alatta mélyített árok. Ennek a tisztítása élményszámba ment különösen télen. A vaspeiszzerrel (vasdorong éllel) szétvert anyagot talicskával hordtuk ki a lágerből.

Minden ház fagerendából készült, a belsejét és külsejét bevakolták meszes sárral és bemeszelték. A barakkok szobákra voltak elválasztva. Egyben kb. 30 fő lakott. Fűtése cserépkályha. Megérkezésünkkor szakaszokba osztottak bennünket, megkaptuk az ágyunkat. Nekem szerencsém volt, mert a földszinten kaptam helyet, közel a kályhához. [...]

Az első napok a láger rendezésével, létszámba vétellel, beosztásokkal, megbíza-

tásokkal (csoport pk., szobaparancsnok stb.) teltek el. Ki mihez értett, olyan munkához osztották be: a városban műhelymunka, építkezés, vasútépítés, fakitermelés, szakács stb. Lehetett választani.

Az első hónapokban a vasútépítésnél dolgoztam. Nehéz munka volt, de szorgalmasan végeztük a ránk bízott feladatokat. Őt hat fegyveres őr vigyázott ránk, nehogy valami „bajunk” legyen. Sokan azzal a gondlattal foglalkoztak, megpróbálnak megszökni. Ezért száraz kenyeret gyűjtögettek az útra. Közel 5-6 ezer kilométerre voltunk Magyarországtól, ezért ez szinte lehetetlennek látszott. Csak a kinti munkából lehetett volna megkísérelni a szökést, ha nem sikerül, az örök agyonlövök. De mi van a gyűjtött kajával, azt nem lehet észrevétlenül a munkához kivinni terjedelménél fogva. Marad a lehetőség valamelyik városi munkahelyről, talán sikerülne, itt lazább az őrzés. A lágerből szinte lehetetlen a szökés, dupla drótkerítés, megspékelve őrtornyokkal, géppuskákkal, az örök távcsővel kémlelik a terepet, éjjel reflektorok pásztázzák a kerítést. Egyszóval lehetetlen volt a szökés. Ha valakinek sikerülne is, a lakosság feladná, nem szerették a volt megszállókat.

A leírással rapszodikus leszek, az időrendi sorrendet már nem tudom követni, az események sokszor összefonódnak.

Megérkezésünkkor 15-18 fokos meleg volt, mint nálunk a tavasz kezdete. Ismerkedtünk a tereppel, a tábor rendjével, na meg mindenki saját magával volt elfoglalva. Én is megpróbáltam értékeimet elrejtteni (két gyűrűmet), az óráim már elszelelt, a gyűrűket mindenáron haza akartam vinni. Mindkettőt a katonai zubbonyom két felső gombjába ágyaztam. A karikagyűrű szépen belefért, a pecsétgyűrűt sajnos össze kellett nyomni. Tudtam, hogy mindig a két felső gomb rejti az értékeimet. Fertőtlenítéskor levágtam, majd ismét felvarrtam. Nehéz volt eddig megmenteni őket, szerencsém volt ezzel az ötlettel. Félttem is, mert többen tudtak a létezésükről. A legtöbb fogolytól már elzabrálták az oroszok. A rejtékhelyről csak én tudtam. Itt tapasztaltam azt, hogy mi, magyarok, ha bajba jutunk, nem segítünk egymáson, hanem inkább ártunk egymásnak. Tanulhatunk a németektől, nehéz helyzetükben még jobban összefogtak, segítettek egymáson. A szomszédban lévő német fogolytáborban történt, hogy elkaptak egy tolvajt, a közösség félig agyonverte.

Történt, hogy a napi munkából hazatérve szomorúan vettem észre, hogy a fekvőhelyem teljesen fel van forgatva, nyitott a szalmazsák, fejrész, táskám kiöntve. Még csak arra sem tartotta érdemesnek az orosz, hogy nagyjából összerakja. Dühös lehetett, mert nem talált semmit. Nem tudtam megsoha, ki köpött be, vagy talán egy magyar bajtársam volt? Összerakodtam, és mondtam a szobatársaknak: „A besúgó rosszul tudta, hogy vannak gyűrűim, mert sajnos nekem is csak volt, az oroszok mér régen elzabrálták, megkönnyítettek a teherrel”. Ezzel kihúztam a mérgefogát az árulónak, esetleg a besurranó tolvajnak. Így a további keresgélésnek, kutatásnak elejét vettem.

Az első munkanap megkezdése előtt erkölcsi prédikációt tartottak a normákról, nagy hangerővel ecsetelték a „pléniknek”: „Aki jól dolgozik, az nagyobb darab kenyeret kap, és előbb fog hazamenni.” Az első három napon igen jó volt a kaja. Reggelire tea, vaj, fehér kenyér, krumplipaprikás húscsapatokkal, tízórára szalonna, kenyér, ugyanez volt uzsonnára is. Este tea, vaj, lekvár, cukor (2 dkg).

Megint átvették a hiszékeny magyart! Dolgoztunk szorgalmasan, megmutattuk, egy nap alatt mennyit lehet elvégezni. Nagyon meg voltak elégedve, majdnem tapsoltak örömmükben. Ezután ezt a teljesítményt vették napi normának. Ez az orosz munkás által végzett munka háromszorosa volt.

Már az ötödik napon elmaradt a szalonna, a következő napokban a fehér kenyér, egy adag is kevesebb lett. Ennek arányában a végzett munka csökkent. A vasútépítésnél és a fakitermelésnél dolgoztunk a legtöbben. Hiába tiltakoztunk, a kaja mindig gyengébb lett, csak nevettek rajtunk. [...]

Szeptember közepén máról holnapra leesett az első hó, és megjött a kegyetlen tél 35-45 fokos hideggel. Ez az állapot körülbelül április közepéig tartott.

A konyha mindent fagyaszta kapott a kazáni elosztóból. A vasúti sínek a táborig voltak kiépítve. A vagonokból mi rakodtunk ki.

Helyreigazítás

Döme Ottó visszaemlékezésének első részében (BH, július) a romániai gyűjtőtábor helyének neve pontatlanul szerepelt. Helyesen: Foksány.

A burgonya úgy kopogott, mint a brikett, a marha- és disznófejeket alig lehetett felismerni, nagy csontokon kevés hús, zsákokban zab, köles, burizs, dobozokban vaj, cukor, káposzta ömlesztve. A kenyeret a városban sütötték, és gépkocsin hozták a lágerba.

Ezekből készült valami ételnek nevezzék, de lassan kezdtük megszokni, hiszen haza szeretnénk volna menni. Egy napra 25-30 dkg kenyeret (fekete bodag), 1 dkg cukrot, 1 dkg vaját, egy hétre mahorkát (cigaretának való dohányt) kaptunk. A dohányt mindig elcseréltem cukorra és vajért. Aki dohányzott, és megvonta magától ezt a csekély vitamint is (cukor, vaj), elvesztette ellenálló képességét, bizony könnyet a temető sziklakertjében találta magát.

A tábor környéke köves, sziklás, nem terem meg semmi, de az időjárás sem kedvezne semmiféle veteménynek. Annál több a bánya: szén, vas, réz, arany, ezüst stb. Tőlünk nem messze, az Ural lábánál látni lehetett a barna medvéket, ahogyan viháncoltak a napsütésben. A lágerünk Leningráddal (Szentpétervárral) egy magasságban feküdt. Ami egyedül szép volt, és felejthetetlen élmény számomra, az az északi fény, a természet csodája. Éjjel napali világosság honolt a táborban. Órákon keresztül gyönyörködtünk benne, nem tudtunk betelni a látvánnyal. Amikor nem tudtunk elaludni a poloskák inváziójától, akkor az udvarra menekültünk és vigasztalódtunk a nappali fényességben [...]

Gondoltam, hogy könnyebb munkát kellene végezniem, hogy haza tudjak menni. Ezért a tábor parancsnokának elárultam, hogy híradós voltam, értek a villanyszereléshez, motorokhoz. Így kaptam helyet a városban lévő villanymotor-tekereselő üzemben. Többen dolgoztunk itt magyarok, motorokat tekereseltünk, huzalszigetelést végeztünk. A szovjet „paradicsomban” nem tanultam meg oroszul beszélni, mert ezen a területen még az Isten is németül beszélt. Ugyanis amikor a német hadsereg Moszkvához közeledett, a volgai németeket Sztálin Ázsiába telepítette át. Számuk meghaladta a két milliót. Ebben az üzemben is német férfiak és nők dolgoztak. A naicsalnik is német anyanyelvű orosz volt (mérnök). [...]

A telet a műhelyben töltöttem. Itt történt, hogy tekereselés közben megszórtam dróttal a jobb kezem hüvelykujját. Kezdet gennyezni, az orosz felcserhez mentem, de nem tudott vele mit kezdeni, bekötötte. Nagyon fáj, annyira megdagadt, mint egy tojás. Az orosz le akarta vágni az ujjamat, de én nem engedtem. Szerencsém volt, mert közben a lágerünkbe helyeztek egy magyar orvost, dr. Czoboly Zoltánt. Mindjárt meg-

mutattam neki az ujjamat. Három vágással megnyitotta a gennyes göcot, a fájdalom is majdnem megszűnt. Mindennap kezelte, átkötötte. Megmentette az ujjamat.

Egy hónapig nem tudtam dolgozni, a táborban könnyebb munkát végeztem, mindaddig, amíg a láger pk. tudára nem került, hogy értek a villanyszereléshez. Megbízott a tábor szerelőjének. Ezzel befejeztem a városi műhelymunkát. Lépcsőzetesen mindig jobb beosztásba kerültem, vasútépítés, műhelymunka, villanyszerelő. A többi fogolytársamhoz képest igen jó dolgom volt az utolsó hónapokban. A munkát én osztottam be magamnak, a lényeg az volt, hogy a villanyok égjenek, napra készen legyenek. Átvizsgáltam az összes vezetéket, belső szereléseket. Biztosíték sehol sem volt. Egy rövidzárlat esetén a fából készült barakkok teljesen leégtek volna. A biztosítékokat az oroszok nem ismerték. Minden épület külső falára biztosítékokat szereltem úgy, hogy a bevezető huzal közé vékony rézdrótot iktattam be. Ha erősebb áram kerül a vezetékbe, akkor ez elolvad, és nem gyulladhat ki a barakk. Ezért a parancsnok nagyon megdicsért. Volt azért éjjel is munkám, ha nem égett valahol egy körte, mennem kellett javítani. Ilyenkor legtöbbször a póznán volt a hiba. Kaptam mászóvasat, és azzal kapaszkodtam fel a póznára a hibát kijavítani. A konyhások sokszor hajnalban ébresztettek a hiba elhárítására. Ilyenkor mindig valami jó falattal kínáltak meg. Talán a konyhásoknak volt a legjobb életük a táborban, önálló csoportként működtek, hiszen az oroszoknak is ők főztek.

A konyhások sohasem feledkeztek meg rólam. Előfordult többször, hogy ébresztettek szerelni, amikor beléptem a konyhába, nagy sötétség fogadott, majd hirtelen kigyulladtak a lámpák és nagyot nevettek, megvendégeltek: sült hús, lepény stb. [...]

Minden hónapban egyszer volt fertőtlenítés, hetenként fürdés. Ilyenkor a felcser, később az orvos mindenkit megvizsgált. Nem talált olyan embert, aki ne fogyott volna, nem is kicsit, hanem sokat. Én is havonta egy kilót leadtam, 84 kilós voltam, hazatértemkor kb. 50-et nyomtam. Ha valakinek a fenekén a bőrt könnyen meg lehetett fogni, az OK-s lett, és a lazarettbe (tábori kórház) került, bizony onnan már nagyon közel volt a sziklás nyugvóhely.

Az ebédlőben étkeztünk reggel, este és vasárnapon. Itt tartottuk a megbeszéléseket is. Ebben a helyiségben tartotta vasárnap délelőtt Jávor Ferenc tábori lelkészünk a szentmisét. Gyónás és áldozás is volt, énekeltük az ismert egyházi énekeket. A

papunk a városban szerzett valamilyen maceszféle ostyát, és azzal áldoztatott. A kozák hadnagy minden vasárnap részt vett a szentmisén, letérdelt, keresztet vetett, csak énekelni nem tudott velünk. Jávor Ferenc papunk a nagy betegeknek feladta az utolsó kenetet, a halottainkat elkísérte utolsó útjukra, végtisztességben részesítette őket. Nagyon nehéz volt a sírgödör elkészítése a sziklás talajban. Nem is kerültek a bajtársak nagyon mélyre, az egy méter húszas már megfelelt a lapos, deszkából készült koporsónak. Kereszt és felirat örökítette meg a hősök helyét, amely alatt távol hazájuktól alusszák örök álmukat.

Ide kívánczik, amit a láger mögötti német anyanyelvű családtól hallottam. Az októberi forradalom után, amikor Sztálin került hatalomra, a kolhozosítás alkalmával akik nem álltak be önként a közösbe, azokat Szibériába telepítették. Így járt az ő családjuk is. Baltát, kalapácsot, fűrészt stb. kaptak, és kis batyujukkal ide száműzték őket. Ezen a helyen építették fel kis viskójukat. Azóta itt élnek nyomorúságos körülmények között. A láger első lakói kozák tisztak voltak, akiket halálra ítélték. Innen jártak a határba dolgozni, de a betegeket a hátukon kellett vinni mindaddig, míg meg nem haltak. Egy kozák tiszt sem maradt életben. Ahová mi temetkeztünk, a mögött van egy szakadék, oda dobálták be a halottakat. A keselyűk és más vadak falták fel őket. Saját szememmel láttam az egymáson heverő csontvázakat.

A száműzött családok százával pusztultak el a nagy szibériai télen. Csak a szerencsések menekültek meg, ezek között volt a lágerszomszédunk is. [...]

Nehezen szoktuk meg a nagy hideget, hiszen volt olyan nap, amikor 45 fokot is mutatott a hőmérő. A kinti munka szinte lehetetlen volt. A lágerben sem volt valami jaj de jó télen. Nagy szerencsénk volt, hogy csak két telet kellett átvészelni. De ha visszagondolok, meg kell állapítanom, hogy a poloskák jobban megkeserítették az életünket. Hiába volt vakolva a barakk belseje, a kis réseken csak úgy tódultak ki az éhes poloska rajok. Lehetett látni, hogyan vonulnak céljuk felé. Nappal még nyomkodtuk őket, de éjjel nem lehetett látni, merre tart az útjuk. A vaságyak lábát vizes edénybe állítottuk. A bestiák egy ideig tanakodhattak, hogy mitévők legyenek, de hamar rájöttek, hogy a mennyezetet az ágyak fölé vándorolnak, és onnan zuhanó bombázóként céloznak meg bennünket. Szinte lehetetlen volt ellenük a védekezés. A falak piros pontokkal voltak díszítve, a mi vérünk rajzolta azokat. Különben a réseket állandóan vakoltuk, az ablakrepedé-

seket is betömtük. A villanyt csak jóval a takaródó után kapcsoltuk le, így egy rövid időre az offenzíva megszűnt. [...]

Ilyenkor alvás megkezdése előtt a képzelt szárnyán repültünk haza szeretteinkhez. Láttam a menyasszonyomat, édesanyámat, testvéreimet, akiket nagyon szerettem. Babuskámtól csak egy jó félév után kaptam levelet, majd nemsokára érkezett egy fénykép is. Ennek alapján megnagyítva ceruzával megrajzoltam. Fénykép utáni másolást még sohasem csináltam. Amikor láttam, hogy majdnem tökéletesen sikerül a rajz, elhatároztam, hogy mindenképpen hazaviszem. 1946 húsvétjára elkészült. Hazakerült örök emlékül. Felbuzdulva művészi sikeremtől a műhelyben egy ólommasszát öntöttem, és kezdtem vésní, mintázni gyönyörű menyasszonyom fejét. Lassan véstem, formáltam, és kezdett kirajzolódni a csodálatos fej. Örültem, hogy ilyenre is képes vagyok. Nem is tudom elképzelni, mi adott ihletet az alkotáshoz. Nem tudom, mikorra készült el, emlékszem, sokszor elővettem, majd ismét eltettem. Heuréka, sikerült.

Minden emléket, amit készítettem, sikerült hazahoznom. Figyelmeztettek bennünket, hogy naplót ne készítsünk, mert azt elkobozzák, az dokumentumnak számít. [...]

Örömmámorban úszott a tábor, amikor 1947. július 10-e körül az udvaron felsorakozott hadifoglyoknak kihirdette a táborparancsnok, hogy a holnapi nap folyamán indulunk haza, Magyarországra. Nem akartunk hinni a fülünknek, vagy mégis igaz, tanakodtunk. Megsegített bennünket

a Jóisten! És ez egyszer az oroszok nem hazudtak, igaz volt, amit mondtak.

Este már menetkészsre összeraktuk kevés cuccunkat, ruhánkat rendbe hoztuk. A szakadt rossz ruhákat az oroszok kicserélték. Nehezen tudtuk megemészteni a jó hírt. Alig aludtunk valamit, sokáig beszélgettünk, imádkoztunk, még a poloskákkel sem törődünk. Korán ébresztettek bennünket, hatkor. A szokásos szobarend és reggeli elfogyasztása után sorakozót rendeltek el, megvizsgálták ruházatunkat, felszerelésünket, majd ismét kihirdették a felülről jött parancsot.

Fegyelmezetten, csak két ór kíséretében elhagytuk szenvedésünk színhelyét, a karpinszki fogolytábor. Nem emlékszem arra, hogy visszanéztem-e az elhagyott barakkokra, azok biztosan integettek, de nem mondták: „Viszontlátásra!”.

Nem messze a tábortól a síneken már várakoztak ránk az ismerős marhavagonok, egy hosszú szerelvényre összekapcsolva. Egy vagonba most csak húszan kerülünk, szalma volt leterítve, kényelmesen elfértünk benne. Szálláshelyünk díszes sem hiányzott, a latrina a vödörrel.

A vagonokon nem volt vasrács, az ajtókat sem zárták ránk, géppuskák sem őrködtek, mint szabad emberek utaztunk. A „szabadság” vonat gyorsan haladt Moszkván, Kijeven keresztül Máramarossziget, Debrecen végállomásig. Ellátásunk valamivel jobb volt, mint idejövötkor. Az egyes állomásokon, ahol vonatuk megállt, leszállhattunk vizet inni, de az orosz lakossággal nem beszélhettünk. A magyar határhoz érve, Csapnál

egy napig álltunk. A vagonokba orosz katonák szálltak be, névsorolvasást tartottak, körülnéztek, majd köszönve eltávoztak. [...]

Tudom és érzem, hogy a „szibériai kirándulással” életem egy nagy szakasza végleg lezárult.

Vonatom csak nagyobb állomáson állt meg, de ott hosszabb ideig vesztegelt. A kisebb állomásokat csak az ablakból, kutyafuttában láttam, olykor még a nevüket sem tudtam elolvasni. Így illusztrálnám életem nagy és kis eseményeit, epizódjait. És jött a nagy lelki megrázkódtatás, Szibéria! Ez aztán egy hatalmas állomás volt életemben.

A sok-sok rossz után rendszerint jön egy jó életszakasz az ember életében. Ez így van jól! A boldogabb időszak tette készíteti az embert. Ez történt velem is.

Emlékeim most olyanok voltak, mintha egy nagy fazékban kevernék őket, nem tudtam az örömtől szétválasztani, nem tudtam, hogy melyiket részesítem előnyben, melyiket hagyjam a homályban, vagy esetleg végleg elveszni.

Ahogy közeledtem szeretteim felé, úgy tompult az agyam. Már nem is gondoltam semmire, mert nem volt lelkieróm, az öröm mámorba ejtett. Miért nem volt szárnyam, akkor felrepültem volna a magas kék égbe, hogy előbb lehessen ott, ahová majdnem három éve hiába vágyódtam.

A Jóisten megsegített! Ott voltam a „Mennysországi kapujában”, csak át kellett lépni és repülni a boldogság felé.

Ez hamarosan be is következett!

Döme Ottó

Könyv egy változatos életútról

A könyv szerzője 1958-tól, tizennyolc éves korától Svédországban él. „Nyugdíjba vonulásom után már többször is gondoltam arra, hogy megírom élettörténetemet, de a hozzákezdést mindig halogattam” – olvasható az Előszóban. Végül is a múltja iránt legnagyobb érdeklődést mutató lánya, unokája és barátai számára írta meg a könyvet, mégpedig eredetileg svédül. De magyarországi jó barátok biztatására elkészült aztán a magyar változat is. A fordítást egykori iskolatársak javították, csiszolták.

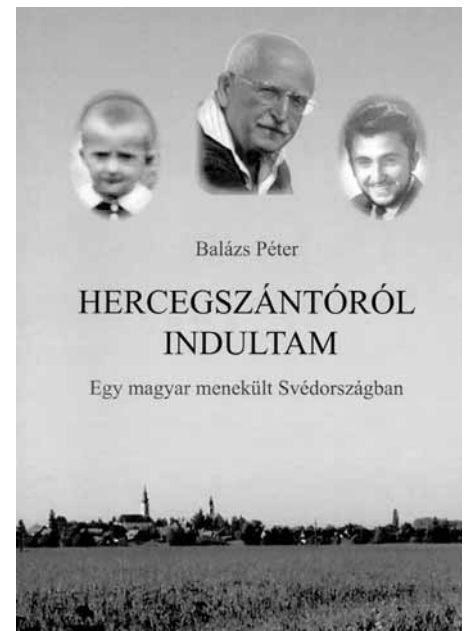
A könyv negyedét kitevő első két fejezet (*Gyermek- és serdülőkorom; Fiatalkorom, tanulmányaim és munkáim Svédországban*) időrendben követi az életutat, amely egy szegény, ötgyermekes hercegszántói család két-szobás, vert falú házából indult, két és fél év bajai tanítóképzős lét után a jugoszláviai és

svédországi menekülttáborba vezetett, hogy azután kemény tanulás és szívós munka eredményeként a svéd hadsereg kutatóintézetének igazgatóságáig, egyetemi tanárságig vigye az egykori menekültet.

A következő fejezetek a családról, a barátokról, a szerző kedvteléseiről és nézeteiről szólnak. A kronológia helyett itt a témák szabják az irányt, teret engedve a hozzájuk fűződő, a legkülönbözőbb időkkel származó emlékeknek. A sok-sok felidézett epizódból érzékletes kép kerekedik ki szeretni való emberekről, Balázs Péter életéről és az életvidám, bohémságra ma is kész nyugdíjasról.

Kár, hogy a kinyomtatott kis példányszám miatt ez a kiadás bolti forgalomba nem kerül. Megérdemelné pedig, hogy minél többen elolvassák, mert rendkívül tanulságos, színes beszámoló egy tartalmas életéről.

Bálint László

A Bajai Honpolgár Alapítvány beszámolója a 2011. évi közhasznú tevékenységről

Az alapítvány közhasznú tevékenységének rövid ismertetése

A Bajai Honpolgár Alapítvány immár 22 éve gondoskodik a *Bajai Honpolgár* című folyóirat megjelenéséről. A kiadvány elsősorban Baja és környéke múltjának, jelenének helytörténeti, kulturális és ökológiai szempontból fontos jelenségeit, eseményeit, intézményeit, nevezetes személyiségeit igyekszik bemutatni, de sok más témában is vállalja az ismeretterjesztést.

A Bajai Honpolgár Alapítvány 1998. január 1-től közhasznú tevékenységi besorolással bír. Az alapítvány kezelője, a 7 tagú kuratórium a szerkesztőbizottsággal karöltve igyekszik biztosítani a lap kiadásához szükséges anyagi keretet, bízva abban, hogy a Bajai Honpolgár a jövőben is általános erkölcsi támogatás és elismertség mellett jelenhet meg.

Közhasznú tevékenység összes bevétele 2011-ben:	3 806 eFt	Közhasznú tevékenység kiadásai 2011. évben:	2.638 eFt
2010. évi pénzmaradvány:	1 633 eFt	Személyi jellegű ráfordítások	921 782 Ft
Támogatások	1 534 eFt	megbízási díjak	553 682 Ft
Önkormányzati támogatás	890 000 Ft	bérbírlékok	368 100 Ft
CIB Bank	200 000 Ft	Anyagi jellegű ráfordítások	1 716 176 Ft
Magyarországi Volksbank Zrt.	100 000 Ft	nyomda	1 184 215 Ft
Személyes felajánlások	208.000,-	újságterjesztés, postaköltsége:	270 995 Ft
SZJA 1%-a	135 865 Ft	irodaszer, nyomtatvány	38 706 Ft
Közhasznú tevékenységből származó bevétel:	639 eFt	egyéb	222 260 Ft
Újság és könyv értékesítés	638 764 Ft	A közhasznú tevékenység 2011. évi eredménye:	1.168 eFt
OTP kamatbevétel:	336 Ft	előző évi pénzmaradvány	1.633 eFt
		eredmény	-465 eFt

Az alapítvány vezető tisztségviselői semmilyen külön díjazásban nem részesülnek.

Védendő védtelenek: a zöld levelibéka

A békák már gyermekkorunk óta jelen vannak életünkben, hiszen Benedek Elek csodálatos meséi közül többnek (például *A béka*, *A kecskebékák királya*, *Béka-királykisasszony*) a szereplői. A felsoroltak közül az elsőkben a csúnyának tartott kis élőlény megésszi a szegény család összes élelmét, majd a történet végén segít nekik; a másodikból megtudjuk, hogy a kecskebékák királyát az oldalán lévő púpról lehet megismerni; a harmadikban a rontás megszűnése után a béka királykisasszonnyá változik és a főhős felesége lesz. A gyermekkorban a békák iránt a mesék világa és a mindennapi megismerés alapján érzett kettősség – kedves, másrészt sokak szerint visszataszító állatok – felnőtt korra gyakran utóbbi irányába megy el, és nemszeretem élőlényekké válnak. Okként elmondható: nem ők, hanem a mi felfogásunk változik. Lehet, csak azért, mert többnyire keveset tudunk ezekről, amelyek egyedszáma a vizes élőhelyek beszűkülésével valamint degradációjával egyre csökken, meg azért is, mert különösen érzékenyek a vízszennyezésekre is. Közéjük tartozik a sorozatunk mostani részében bemutatásra kerülő zöld levelibéka (*Hyla arborea*). Emellett érdemes megjegyezni, hogy az ismert szólásmondás (A légynek sem árt) a békákra nem érvényes, mert táplálékukat a kisebb repülő rovarok

(például legyek), egyéb apró ízeltlábúak és pókok jelentik. Jelenlétük azért is fontos, mert a szorgos rovarpusztítás mellett – a tápláléklánc részeként – számos más állatnak szolgálnak eleségül.

Az aránylag karcsú testű levelibéka feje lapos, testhosszúsága nagyjából 5 centiméter. A nőstények tömege a hímeknél 20-30%-kal nagyobb, utóbbiakat emellett a torok redőzött bőréről lehet felismerni. A hanghólyag mérete felfújt állapotban nem sokkal marad el a testmérettől. A nőstényeknél a torok nem redőzött és a hassal megegyezően világos színű. A levelibéka szemei nagyok, pupillája vízszintes állású, a szivárványhártya árnyalata aranyos. Az állat viszonylag hosszú végtagjain lévő ujjak hegyén tapadókorongok találhatók, erre mászaskor szüksége is van (élete nagy részét a növényzet különböző szintjein tölti). A béka sima és fényes bőre a hátoldalon többnyire élénkzöld, amelyet a fehéres vagy sárgás színű, szemölcsös hastól sötét sáv választ el. Az egyszer keskenyebb, máskor szélesebb sáv az orrlyuktól indul, áthalad a szemén, magába foglalja a dobhártyát és egészen a hátsó combhajlatig halad. Nagyjából a csipőnél indul belőle egy, a gerinc felé mutató hegyesedő sáv, de azt nem éri el. A levelibéka hátszínével kapcsolatosan meg kell jegyezni, hogy az a környezet színeitől és az adott példány hangulatától

függően más és más lehet: világossárgás, élénk- és szürkészöld, barnás- és kékeszürke, vagy esetenként sötétbarnás. Ez a tulajdonság nagymértékben segíti a környezetbe történő beleolvadást, a rejtőzködést.

A levelibékafélék (*Hylidae*) családjába tartozó zöld levelibéka elterjedési területe Európa nagy része, Ázsiában nagyjából a Kaszpi-tóig húzódik. Magyarországon általánosan előfordul, de nem él a Brit-szigeteken, a klíma miatt hiányzik szinte a teljes Skandináviáról, Franciaország déli és Spanyolország délkeleti vidékein pedig a mediterrán levelibéka (*H. meridionalis*) váltja fel. A zöld levelibéka legkedveltebb élőhelyei a vízfolyások völgyei, a tavakkal tarkított lombos és vegyes erdők, a mocsaras területek és azok a bokros kertek, amelyekben számára megfelelő víztesteket talál. A tél elmúltával március hónapban jön elő telelőhelyéről (a magasabb, hegyvidékeken élők később), ahonnan az ivarérett példányok (négy éves vagy annál idősebb) a peterakóhelyek felé veszik az irányt. Erre például Baja környékén különösen alkalmasak az árvízvédelmi töltések közelében korábban anyaggyűjtő helyként szolgáló kubikgödörök és a gátszakadások nyomán létrejött kisebb tavak. Jellemzően előbb a hímek jelennek meg, és lelkes, hangos brekegéssel igyekeznek felhívni magukra a több héten keresztül érkező nőstények figyelmét. A párzást köve-

Levelibéka portré

tően a nőstény körülbelül 1000 petét tartalmazó petecsomót rak le. A sötétszürke, aranyszínű pettyezett ebihalak július eleje körül békaként nagyjából 1,5 centiméteres testhosszúsággal hagyják el a vizet. Egyes helyeken ilyenkor olyan nagy számban mozognak, hogy Arany János *Családi kör* című versének részlete juthat eszünkbe: „Míntha lába kelne valamennyi rögnék”. A levelibékák kedvenc tartózkodási helyei a bokrok, a fák és a vízpartok nádas részei. Különösen a fiatal példányok sütkéreznek szívesen a napon, és közben más békafajokhoz képest a bőruk sem szárad ki. A felnőtt példányok akár több kilométerre is elvándorolhatnak a vizektől. Szeptember végén, október elején vonulnak téli pihenőre: mélyen befúrják

magukat a víz iszapjába, vagy fagymentes helyeken bújnak meg (például faodvakban).

A levelibékát a bácskai időjósítás az esővel hozza összefüggésbe. Ha kaparja a fal alját, eső lesz; Ha a levelibéká(k) brekeg(nek), kuruttyol(nak), eső lesz; Ha kuruttyol, eső várható (Sinkovits Ferenc: *Bácskai magyar időjósítás*. Újvidék, 1997 40. oldal). A kiadvány összegyűjtött népi bölcsességei több itteni békafajt (kecskebéka, varangyok és zöld béka) is csapadékjelzőjeként említenek. Érdeemes még ismertetni a kötet – konkrét békafajhoz nem kötődő – további jóslatát: Ha lemegy a létrán, eső lesz. Régen a békát üvegben tartották, amelybe létrát tettek és figyelték, hol foglal helyet az állat. Ennek alapja az a megfigyelés lehet, hogy a fiatal levelibékák a rovarok mozgását követve napos időben a cserjék magasabb részein jelennek meg, míg csapadékos időben inkább azok alacsonyabb ágait keresik, oda húzódnak.

A szólásmondások is sok érdekességet tartalmaznak a békákkal kapcsolatosan, a teljesség igénye nélkül néhányat csokorba gyűjtöttünk. Annyi a pénze, mint békán a szőr – mondják arra, akinek nincs pénze. Megolvasta fogát a béka – azaz, ha valaki kitérte a száját, akkor fogai kihullhatnak. Siet, mint béka a veres posztóra – tartják a hivatalra vagy beosztásra törtetőről. Ne igyál sok vizet, mert béka terem a hasadban – ezzel próbálják elérni, hogy a gyermek étkezés előtt ne igya tele magát (lehet, egy ilyen megjegyzés is szerepet játszhat a nemszertem élőlényvé válásban). A meghúzódo emberre mondják: Csendes, mint a béka a lyukában. (Margalits Ede: *Bácskai közmondá-*

Ha nyugodtan ül, egy tömbként hat (lábai szorosan simulnak a testhez).

Ilyenkor színezetével viszonylag gyorsan képes alkalmazkodni a környezethez

sok és szólásmondók. Baja, 1877, Margalits Ede: *Magyar közmondások és közmondás-szerű szólások*. Budapest, 1896 és O. Nagy Gábor: *Magyar szólások és közmondások*. Budapest, 1998)

A zöld levelibéka védett, természetvédelmi eszmei értéke 2000 forint.

Dr. Nebojszki László

Az ujjak végén tapadókorongok segítik a kapaszkodást

BAJAI HONPOLGÁR

Megjelenik minden hónap első napján
ISSN 1416-4469

Főszerkesztő:
Bálint László

A szerkesztőbizottság tagjai:
Bálint Attila, dr. Dániel József,
Jász Anikó, Kothencz Kelemen, Kovács Zita,
dr. Laki Ferenc, dr. Mayer János,
dr. Nebojszki László

Lapalapító:
Újvárosi Általános Művelődési Központ

Kiadó:
Bajai Honpolgár Alapítvány

Az alapítvány számlavezető bankja:
OTP Bank Nyrt. Bajai Fiókja
Számmlaszám: 11732033 20030119

Postacím:
6500 Baja, Oltványi Imre u. 14.
Telefon: 79/325-599

Nyomdai munkák:
Arculat Nyomda Kft.
Baja, Attila u. 15. Tel.: 79/428-944

**KÉZIRATOT, FÉNYKÉPET NEM ŐRZÜNK
MEG ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA.**